

Läget i Jönköpings län

Vår väg mot Agenda 2030

Meddelande	nummer 2023:02
Referens	Moa Lindvert, enheten för ekologisk hållbarhet, Samhällsavdelningen, Margareta Bure, länsledningens kansli Februari 2023
Kontaktperson	Moa Lindvert och Margareta Bure, Länsstyrelsen i Jönköpings län moa.lindvert@lansstyrelsen.se margareta.bure@lansstyrelsen.se
Webbplats	www.lansstyrelsen.se/jonkoping
Fotografier	Camilla Zilo och Mostphotos
ISSN	1101-9425
ISRN	LSTY-F-M—23/02--SE

© Länsstyrelsen i Jönköpings län 2023

Förord

De senaste årens skeenden med pandemi, försämrat säkerhetspolitiskt läge, en alltmer akut klimatkris, en energikris och ett nytt ekonomiskt läge innebär sammantaget betydande påfrestningar i samhället. Den demokratiska säkerheten och hur väl demokratins funktioner och processer fungerar har därutöver kommit alltmer i fokus.

Samhällsutvecklingen gör att Länsstyrelsens uppdrag att, utifrån ett statligt helhetsperspektiv, arbeta sektorsövergripande blivit alltmer betydelsefullt. Länsstyrelsens verksamhet behöver vara rustad för att hantera förändringar och händelseutvecklingar som sker både snabbt och parallellt. I en alltmer komplex och sammanlänkad värld blir målkonflikter och avvägningar snarare regel än undantag. Agenda 2030 illustrerar komplexiteten i mål och i de utmaningar som samhället hanterar i omställningen till ett hållbart samhälle.

En av Länsstyrelsens instruktionsenliga huvuduppgifter är att följa tillståndet i länet, vad som händer och sker i länet och vilka faktorer som påverkar länets utveckling mot ett hållbart samhälle. Myndigheten behöver identifiera tvärsektoriella utmaningar som kräver att Länsstyrelsen tar ett helhetsgrepp. För att uppnå ett långsiktigt hållbart län krävs att beslut om åtgärder fattas med samtliga tre hållbarhetsperspektiv i åtanke. Frågan som ständigt behöver hållas aktuell är hur vi kan tillgodose våra behov idag utan att äventyra kommande generationers möjligheter att tillgodose sina.

Johan Löwenadler Davidsson,
Länsråd Länsstyrelsen i Jönköpings län

Innehåll

Omvärldstrender som påverkar över tid	5
Agenda 2030 - gemensam agenda för en hållbar utveckling	6
Om rapporten.....	7
Läget i Jönköpings län	8
Livskraftiga landsbygder med goda förutsättningar för hållbart näringsliv	9
Ojämliga levnadsvillkor och målkonflikter vid markanvändning.....	14
Miljöutmaningar som påverkar vår hälsa	23
Våra ekosystem fungerar sämre i takt med att fler arter utrotas	29
Klimatanpassning behövs och våra utsläpp måste minska.....	38
Bilaga 1. Sveriges utmaningar för måluppfyllelse	46
Bilaga 2. Jönköpings läns utveckling mot målen i Agenda 2030 – utdrag från Kolada	47

Omvärldstrender som påverkar över tid

Utvecklingen i Jönköpings län påverkas av de trender som påverkar hela samhällsstrukturen i alla delar av landet. Kännetecknet för trend är att det är en längre tidsaspekt. Det handlar inte om plötsliga förändringar. Under år 2022 har vi upplevt att omvärldsläget drastiskt har ändrats, men i många fall rör det sig om utfall av trender som pågått under en längre tid. Det handlar bland annat om:

- Demografiska förändringar innebärande en åldrande befolkning och urbanisering.
- Teknologiska förändringar innebärande digitalisering, automatisering samt att fysiska, digitala och biologiska system flätas samman.
- Globaliseringen innebärande ett ökande och ofta ömsesidigt beroende mellan platser, alltifrån länder till, regioner, städer och tätorter.
- Miljömässiga förändringar innebärande tilltagande resursbrist och klimatförändringar
- Värderingsförskjutningar genom till exempel ett ökat missnöje hos delar av befolkningen och generation Z.¹

Den senaste tidens utmaningar har handlat om att hantera efterverkningar av och fortsatta effekter av Covid-19, ett försämrat säkerhetspolitiskt läge samt förändrat konjunkturläge. Samhällsutvecklingen påverkar näringslivets utveckling och utsatta grupperns förutsättningar och välmående. Samtidigt ökar trycket på att uppnå miljömål och hantera klimatförändringar på både kort och lång sikt.

Samhällsförändringarna under 2022 har belyst att de är komplexa i sig och sammanlänkade. Det är av yttersta vikt att arbeta tvärsektoriellt och gemensamt mellan olika samhällssektorer för att åstadkomma en hållbar utveckling. Målkonflikter behöver hanteras och positiva synergieffekter behöver förstärkas.

¹ Tillväxtverket, Utvecklingskraft i hela Sverige 2030 – Kunskap om regionala förutsättningar för tillväxt. Rapport 0292.

Agenda 2030 - gemensam agenda för en hållbar utveckling

Agenda 2030 är världens gemensamma agenda för omställning till ett hållbart samhälle. Det övergripande syftet med Agenda 2030 är att arbeta samlat för en hållbar utveckling ur socialt, miljömässigt och ekonomiskt perspektiv. För att ringa in särskilt viktiga områden och utmaningar innehåller agendan 17 mål och 169 delmål som världens länder har enats om. Målen är integrerade och odelbara. Det betyder att inget mål kan nås på bekostnad av ett annat – och framgång krävs inom alla områden för att en hållbar utveckling ska kunna uppnås.² I och med de händelser som skett i omvärlden de senaste åren har det blivit än mer tydligt att målen i Agenda 2030 är integrerade och odelbara och att utveckling och skeenden kopplat till målen behöver hanteras därefter.

Alla länder och alla aktörer i samhället är ansvariga för att genomföra Agenda 2030 och tillsammans jobba för att nå målen om hållbar utveckling. Insatser behöver ske på både internationell, nationell samt regional nivå. Utmaningarna är i många fall globala men lösningarna är ofta lokala. De nationella utmaningarna för att nå målen i Agenda 2030 finns i stor utsträckning även på regional och lokal nivå. I bilaga 1 beskrivs hur Sverige hittills uppnått målen. Statistik på regional nivå finns samlat i databasen Kolada, se bilaga 2.

En viktig princip för genomförandet av Agenda 2030 är att ingen ska lämnas utanför. Det innebär att agendan måste genomföras utifrån ett rättighetsperspektiv och med särskild hänsyn till de människor och samhällen som har sämst förutsättningar.

Figur 1 Globala målen för hållbar utveckling i Agenda 2030

² Regeringskansliet (2015). Att förändra vår värld: Agenda 2030 för en hållbar utveckling. https://www.regeringen.se/49c2e4/globalassets/regeringen/dokument/finansdepartementet/agenda-2030/att-forandra-var-vard_agenda-2030-for-en-hallbar-utveckling.png.pdf

Om rapporten

Denna rapport beskriver tillståndet i länet med utgångspunkt i vissa utmaningar som länet har för att nå ett hållbart samhälle. Rapporten är en utvecklad redovisning av regeringsuppdraget att redovisa utvecklingen i länet för att nå målen Agenda 2030.³ Rapporten är indelad i avsnitt som beskriver förutsättningar i Jönköpings län med utgångspunkt i olika delar av Agenda 2030.

Syftet med rapporten är att ge en bild av förutsättningar i Jönköpings län med Agenda 2030 som utgångspunkt. Upplägget av rapporten bidrar till att synliggöra hur olika sakområden påverkar varandra och har koppling till social, miljömässig och ekonomisk hållbarhet.

Rapporten bör ses som ett komplement till annan uppföljning och analys som görs på mer detaljerad nivå inom olika områden, både av Länsstyrelsen och av andra aktörer i länet till exempel Region Jönköpings län.

Rapporten innehåller följande avsnitt:

- Livskraftiga landsbygder med goda förutsättningar för hållbart näringsliv
- Ojämlika levnadsvillkor och målkonflikter vid markanvändning
- Miljöutmaningar som påverkar vår hälsa
- Våra ekosystem fungerar sämre i takt med att fler arter utrotas
- Klimatanpassning behövs och våra utsläpp måste minska.

³ Regleringsbrev för budgetåret 2022 avseende länsstyrelserna, RB 1A 1

Läget i Jönköpings län

Jönköpings län delar många utmaningar med Sverige som helhet. Samtidigt finns det också saker som är särskilt utmärkande för vårt län och som behöver hanteras utifrån ett regionalt och lokalt perspektiv. För att utvecklingen i vårt län ska ske på ett socialt, miljömässigt och ekonomiskt hållbart sätt krävs samverkan mellan länets aktörer och förståelse för vilka förutsättningar som finns.

Som landsbygds-län har vi goda möjligheter att bidra till både länets och Sveriges livsmedelsförsörjning. Vi kan ta vara på länets tradition av tillverkningsindustri inom vilken det finns arbetstillfällen samtidigt som det krävs åtgärder för att förbättra förutsättningarna för matchning på arbetsmarknaden. Det är centralt att samtidigt arbeta för att motverka mönster av ojämlika och ojämställda förhållanden på arbetsmarknaden och i samhället i stort. Att det finns likvärdiga förutsättningar för att bo och verka både i städer och på landsbygden är för länet en viktig fråga för en hållbar utveckling.

Vi behöver minska vår klimatpåverkan och stärka arbetet för en bättre miljö. Åtgärder för att skydda natur och bevara biologisk mångfald är avgörande för fungerande ekosystemtjänster. Våra städer och samhällen behöver anpassas till ett förändrat klimat för att skapa goda livsmiljöer för alla. Med invånarnas välmående i fokus måste vi hantera målkonflikter kopplat till mark- och vattenanvändningen.

I Jönköpings län finns ett nära samarbete mellan olika aktörer i länet för att möta utmaningarna. Precis som det konstateras i mål 17 i Agenda 2030 är partnerskap och samarbete avgörande för att målen ska kunna nås. Det finns fortsatt utvecklingspotential när det gäller samverkan mellan regionala aktörer och gemensamt strategiska hållbarhetsarbete, men redan idag har vi ett starkt samarbete mellan många olika aktörer som bidrar till en hållbar utveckling.

Samverkan sker både i konkreta frågor på handläggarnivå och i mer strategiska frågor på ledningsnivå. Det finns upparbetade samverkansformer inom flera olika områden, exempelvis forum social hållbarhet, F-samverkan (samverkan kring krishantering), klimatrådet, inom ramen för regional livsmedelsstrategin och partnerskapet för landsbygdsprogrammet.

En av utgångspunkterna för länets utveckling och samverkan är Region Jönköpings läns regionala utvecklingsstrategi 2020-2035.⁴ Den ska bland annat leda till att Jönköpings län år 2035 är Sveriges mest hållbara, attraktiva och tillgängliga län där alla människor trivs, utvecklas och mår bra.

I länet har flera positiva initiativ tagits som på många sätt bidrar till en hållbar utveckling. Genom att upprätthålla och förstärka den samverkan som finns bland aktörer i Jönköpings län kan vi åstadkomma stora förändringar tillsammans.

⁴ Region Jönköpings län, Regional utvecklingsstrategi för Jönköpings län 2020-2035, <https://utveckling.rjl.se/strategier--handlingsplaner/regional-utvecklingsstrategi-2020-2035/>

Livskraftiga landsbygder med goda förutsättningar för hållbart näringsliv

8 ANSTÄNDIGA
ARBETSVILLKOR
OCH EKONOMISK
TILLVÄXT

1 INGEN
FATTIGDOM

2 INGEN
HUNGER

5 JÄMSTÄLLDHET

7 HÅLLBAR ENERGI
FÖR ALLA

10 MINSKAD
OJÄMLIKHET

Jönköpings län är landets sjätte största avseende folkmängd. Länet kännetecknas av landsbygd med mjölk- och köttproduktion som den dominerande primärproduktionen.

Länet är även ett skogslän med ett omfattande skogsbruk och en betydande träindustri. Sjuttio procent av länets markyta täcks av skog och tillväxten är hög. Det finns en lång tradition av tillverkande industri och tack vare sin strategiska placering i landet är länet också ett viktigt logistikcentrum. Jönköpings län är sedan länge även känt för en hög andel småföretagande.

Eftersom det finns en stor tillverkningsindustri i länet har det funnits en arbetsmarknad även för personer med en lägre formell utbildning. Det har inneburit att det är en lägre arbetslöshet i länet än i riket. Det finns dock behov av att arbeta för att öka matchning av personer med långvarig arbetslöshet och fortsätta att motverka könssegregeringen på arbetsmarknaden.

Goda förutsättningar för livsmedelsproduktion

Livsmedelsproduktionen i Jönköpings län består huvudsakligen av nöt- och mjölkproduktion, men också en relativt sett stor lammproduktion. Med närheten till Vättern finns det naturgivna förutsättningar för produktion av frukt- och bär. Länets förutsättningar med ett småbrutet landskap i skogsbygd gör att företag med vallodling och animalieproduktion med betesdjur dominerar bland jordbruksföretagen. Brukningsenheterna är förhållandevis små och mindre köttproducenter i länet har en viktig roll i att bevara beteshävderna, och att hålla marker öppna.

Antalet nystartade företag inom lantbruk ökade i mindre utsträckning i Jönköpings län än i andra delar av Sverige under 2020. De nystarter som skedde i Jönköpings län under 2020 var främst inom skog, uppfödning av djur och inom service till växtodling och husdjurskötsel.

Eftersom länet har en stor andel betesmark och vallodling finns goda förutsättningar för att bevara landskapen öppna. Det i sin tur är av betydelse för att bevara biologisk mångfald och kulturhistoriska värden i odlingslandskapet. Länet har således goda förutsättningar för att arbeta utifrån EU:s gemensamma jordbrukspolitik som innebär satsningar för ett grönnare, mer miljö- och klimatvänligt jordbruk.

Livsmedelsproduktion och självförsörjningsgrad har blivit en uppmärksam fråga i samband med samhällsutvecklingen under 2022. Större delen av Sveriges livsmedelsproduktion ligger i Sveriges södra delar. I höstens energidebatt har bland annat LRF beskrivit att 90 procent av Sveriges livsmedelsproduktion finns i elprisområde 3 och 4. Gränsen mellan område 3 och 4 går igenom Jönköpings län. De ökade elpriserna och att de är volatila innebär en utmaning för länets lantbruk.

Lantbrukarna beskriver att de påverkas av ökade kostnader drivmedel och insatsvaror. Exempelvis har kostnaderna för utsäde och gödsel ökat kraftigt. Prisutvecklingen för lantbrukets varor har inte följt med kostnadsökningen. Situationen för lantbrukare i Jönköpings län ser liknande ut som i övriga landet.

Livsmedelsproduktionen och skogsbruket påverkas också av ett förändrat klimat. Grödor kan behöva bytas ut mot andra som passar ett varmare klimat bättre. Ett annat exempel är

tillgång till goda grundvattennivåer. Det är viktigt att ha beredskap för att säkerställa exempelvis vattentillgång till djur om det skulle bli en bristvara. Länets sydöstra delar är mer utsatta för låga vattennivåer än de västra delarna. Tillgången till vatten för dricksvattenproduktion kan påverkas både av torka och av översvämning.

Mål 2 i Agenda 2030 handlar bland annat om att främja ett hållbart jordbruk. Delmål 2.4 i Agenda 2030 handlar om att uppnå hållbara system för livsmedelsproduktion och införa motståndskraftiga jordbruksmetoder. Delmål 6.1 handlar om att säkra säkert dricksvatten för alla och delmål 6.4 handlar om att effektivisera vattenanvändning och säker vattenförsörjning. Delmål 13.1 och 13.2 handlar om att stärka motståndskraften mot ett förändrat klimat och att stärka förmågan till klimatanpassning och integrera klimatåtgärder i politik, strategier och planering.

Stor tillverkningsindustri och växande tjänstesektor

Länet präglas förutom av jord- och skogsbruk även av tillverkningsindustri samt en växande tjänstesektor. En stor del av sysselsättningen återfinns i, eller är kringtjänster till, tillverkande industri. Traditionen av företagande inom denna sektor är stark och antalet tillverkande företag stort⁵. I Jönköpings län arbetar en högre andel inom industrin än i riket totalt.⁶ 22 procent av den sysselsatta befolkningen i Jönköpings län arbetar inom industrin och 35 procent arbetar i den privata tjänstesektorn, vilket kan jämföras med 12 respektive 44 procent i hela Sverige.⁷

Största arbetsgivarna i länet är Jönköpings kommun med omkring 11 000 anställda, följt av regionen med 10 000 anställda. Största privata arbetsgivarna är Husqvarna AB, Hydro Extrusions (före detta SAPA) och Fläkt Woods. I länet finns många små och medelstora företag som är underleverantörer till företag nationellt och internationellt. En stor del av landets trähusstillverkning finns också här.⁸

Jönköpings län ligger strategiskt placerat i landet och är ett viktigt logistikcentrum för både svenska och internationella företag. Inom en radie av 40 mil nås 80 procent av Sveriges befolkning.⁹

Goda förutsättningar för privat företagande och entreprenörskap är en av grundpelarna för en tillväxt som hela samhället deltar i. Detta relaterar till mål 8 i Agenda 2030 som handlar om hållbar ekonomisk tillväxt och anständiga arbetsvillkor för alla. Jönköping är ett av de län där störst andel av småföretagen vill växa, 73 procent vill växa, vilket kan jämföras

⁵ Region Jönköpings län (2022). *Utveckling i Jönköpings län – arbetsmarknad*.
<https://utveckling.rjl.se/hur-gar-det/arbetsmarknad>

⁶ Statistiska Centralbyrån (2022). *Registerbaserad arbetsmarknadsstatistik (RAMS)*.
<https://www.scb.se/hitta-statistik/statistik-efter-amne/arbetsmarknad/sysselsattning-forvarvsarbete-och-arbetslister/register-baserad-arbetsmarknadsstatistik-rams/>

⁷ Arbetsförmedlingen (2022). *Analys 2022:15*.

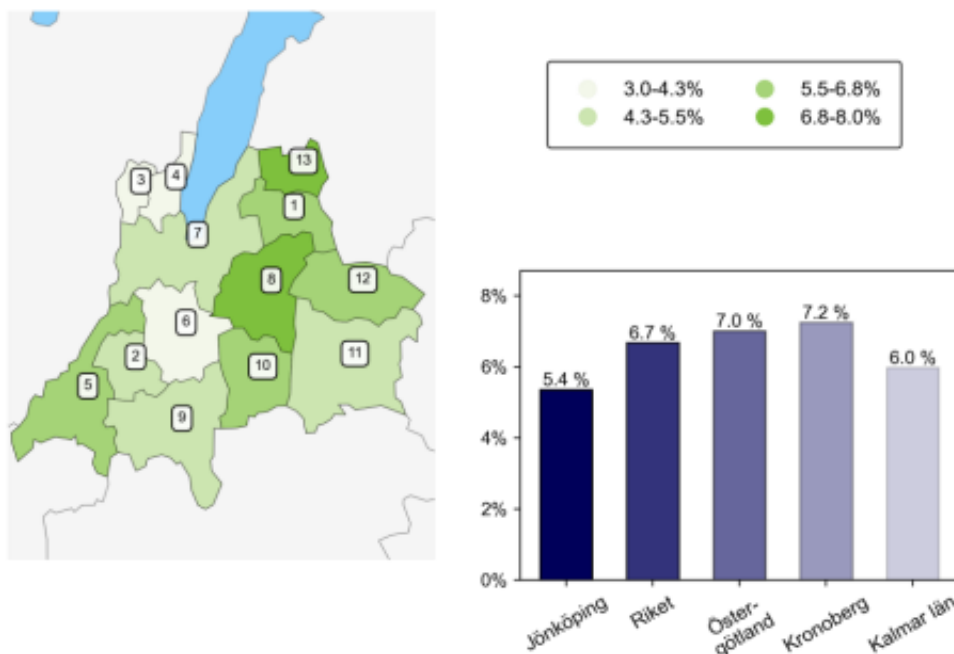
⁸ Information Sverige (2022). www.informationsverige.se

⁹ Fastighetstidningen 2020-03-25

med rikssnittet som är 69 procent. Andelen småföretag som exporterar är 22 procent, vilket är högst i landet.¹⁰

Hög sysselsättningsgrad

Tack vare att den tillverkande industrin har en viktig roll i länet har det under lång tid funnits arbete även för personer med låg formell utbildningsnivå. År 2020 var sysselsättningsgraden i länet 77,5 procent, vilket är högre än i riket som helhet, där motsvarande siffra var 74,5 procent. Länets högsta sysselsättningsgrad, 83,2 procent, hade Habo följt av Mullsjö, där sysselsättningsgraden var 81,1 procent. I Tranås och Nässjö kommun var sysselsättningsgraden lägst, 73,7 respektive 74,7 procent. Arbetslösheten har sjunkit sedan första kvartalet 2020, även bland utrikes födda och unga. Arbetslösheten har minskat i samtliga kommuner i Jönköpings län under det senaste året. Arbetslösheten i Jönköpings län var 5,4 procent under andra kvartalet 2022, vilket är klart lägre än riksgenomsnittets 6,7 procent.

Figur 2 Arbetslösa som andel av den registerbaserade arbetskraften

Den lägsta arbetslösheten i länet har Habo, där 3,0 procent av arbetskraften var inskrivna som arbetslösa under det andra kvartalet 2022. Även Vaggeryd och Mullsjö tillhörde de kommuner i länet där arbetslösheten var som lägst, 4,0 respektive 4,1 procent. Nässjö var den kommun som hade den högsta arbetslösheten under perioden, 8,1 procent. Därefter hade Tranås och Sävsjö de högsta arbetslöshetsnivåerna i länet, 6,8 respektive 6,7 procent.

¹⁰ Tillväxtverket (2022). Länsuppdelad statistik.

<https://tillvaxtverket.se/statistik/regional-utveckling/lansuppdelad-statistik/jonkoping.html> Hämtad 221102.

Även långtidsarbetslösheten har minskat under det senaste året, med 22 procent jämfört med samma period år 2021. Andelen långtidsarbetslösa är lägre än i riket som helhet. 45 procent jämfört med 49 procent.¹¹

Mål 1 i Agenda 2030 handlar om att avskaffa alla former av fattigdom överallt och delmål 1.2 lyfter fram att andelen män, kvinnor och barn som lever i någon form av fattigdom enligt nationella definitioner ska halveras. Delmål 1.3 handlar om att det ska finnas lämpliga system och åtgärder för socialt skydd för alla och att de ska omfatta en väsentlig andel av de fattiga och utsatta.

Delmål 8.5 i Agenda 2030 handlar om att uppnå full och produktiv sysselsättning för alla och delmål 8.6 handlar om att minska andelen ungdomar som varken arbetar eller studerar. Delmål 10.2 handlar om att möjliggöra och verka för att alla människor blir inkluderade i det sociala, ekonomiska och politiska livet.

Energikris och nytt konjunkturläge utmanar länet

I juni 2022 hade andelen privata arbetsgivare som upplevde brist på arbetskraft stigit under det senaste året i samtliga län och efterfrågeförväntningarna i Jönköpings län var höga. De positiva förväntningarna var genomgående för de stora näringsgrenarna, men i synnerhet var de höga i industrisektorn,¹² vilket kunde förklara hög efterfrågeförväntan och positiva anställningsplaner i Jönköpings län. Under hösten har förutsättningarna för näringslivets utveckling ändrats påtagligt till följd av prisökningar och ändrat konjunkturläge.

En stor del av tillverkningsindustrin i Gislaved/Gnosjö-området tillhör elprisområde 4. I officiell statistik finns i dagsläget få tendenser till någon större samhällspåverkan, men en kraftig oro rapporteras från flera håll kring att läget i länet kan komma att förändras snabbt. Företag kan komma att upphöra med produktion i länet, vilket i sin tur drabbar underleverantörer och kan skapa kedjereaktioner i underleverantörskedjorna. Möjligheten att planera i företagen blir kraftigt försvårat med de volatila energipriserna och det blir svårt att få en långsiktighet i sitt företag. Trähusindustrin flaggade under slutet av 2022 och i början av 2023 om förväntade varsel. Pandemins påverkan har fortfarande effekter på företag i länet som inte hunnit återhämta sig vilket gör dem mer sårbara.

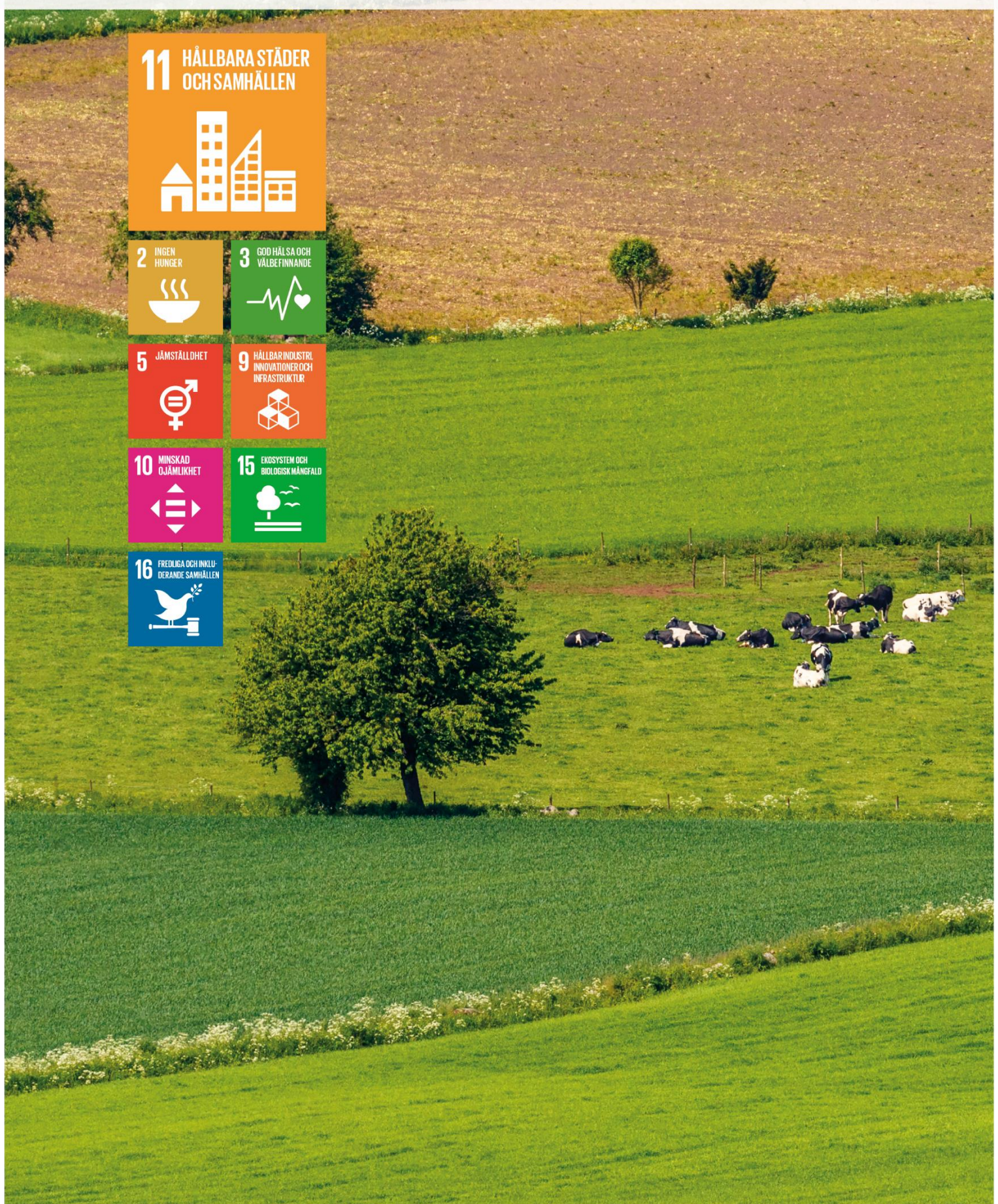
Lantbruket är som resten av länets företag beroende av el. Kostnadsökningarna av bland annat energi drabbar en bransch som i många fall inte har en buffert. Påverkan på länets lantbruksföretag har under senaste året varit kopplat till flera prisökningar och otryggheten kring tillgång på insatsvaror.

Därutöver har byggbranschen i länet påverkats eftersom de inte kan leverera byggprojekt utifrån ursprunglig budget. Tjänsteföretag rapporterar ett minskat intresse och färre kundförfrågningar. Restaurangbranschen drabbas också av höga energipriser, men också av höga livsmedelspriser. Besöksnäringen påverkades hårt under pandemin och har det fortsatt svårt både till följd av ökade kostnader, också på grund av besparingar i hushållsekonomin.

¹¹ Arbetsförmedlingen (2021). *Vilka yrken bryter långtidsarbetslöshet*. Analys 2021:21, dnr Af-2021/0088 7918.

¹² Arbetsförmedlingen (2022). *Analys 2022:14*.

Ojämlika levnadsvillkor och målkonflikter vid markanvändning

Jönköpings län är landets sjätte största avseende folkmängd. I länets tretton kommuner, bor drygt 367 000 invånare. En tredjedel av dessa bor i Jönköpings kommun. De senaste fem åren har det varit en positiv befolkningsutveckling med en genomsnittlig befolkningsökning på drygt 2 800 invånare. Folkmängden ökade i nio av tretton kommuner. Ökningen beror främst på en stor inflyttning från utlandet men även på ett högt födelsenetto. År 2021 var det också ett positivt inrikes flyttnetto för första gången sedan år 2000.

Tio av tretton kommuner förväntas växa befolkningsmässigt under perioden 2022-2031. Den största procentuella ökningen förväntas i Habo, Vaggeryd och Jönköping. I Gislaved, Gnosjö och Tranås förväntas en minskande befolkningsstorlek under perioden.

Antalet invånare i åldern 80 år och uppåt förväntas öka med över 40 procent fram till år 2031. Antalet barn och äldre beräknas öka kraftigare än befolkningen i arbetsför ålder, vilket innebär att försörjningskvoten i länet förväntas öka. En växande befolkning innebär samtidigt ökade krav på den kommunala och regionala servicen, såsom exempelvis sjukvård, skolplanering och äldreomsorg, men också på markanvändning, grönstruktur och bostadsförsörjning.¹³

Det är viktigt att det finns goda förutsättningar att bo och verka både i städer och på landsbygden. Likaså ska det finnas utrymme i samhällsplaneringen att ta hänsyn till människors olika förutsättningar. Allas möjlighet till att ta aktiv del av samhällslivet och möjlighet att påverka faktorer i sitt eget närområde är också viktiga aspekter för hållbara samhällen.

Målkonflikter vid markanvändning

En trygg och god livsmiljö för alla är eftersträvansvärt på alla platser i länet och det är många aspekter som påverkar detta. Ibland förekommer målkonflikter, men det är angeläget att sträva efter insatser som bidrar med positiva effekter utifrån flera perspektiv.

JORDBRUKSMARKENS VÄRDE

Av den totala markanvändningen i Jönköpings län står jordbruksmarken för tolv procent (128 000 hektar). Rikssnittet är åtta procent, men skillnaderna mellan länen är stora.¹⁴ Jordbruksmarken är betydelsefull på många sätt. Utöver produktion av livsmedel är den viktig för främjandet av biologisk mångfald, för bevarande av kulturmiljölandskap, för grön infrastruktur, friluftsliv och turismnäring samt för att skapa arbetstillfällen.

Generellt gäller att jordbruksmark tas i anspråk för utvecklingen av tätorter. Den andel av jordbruksmarken som tas i anspråk för bebyggelse, främst bostäder, har ökat och utgör nu nästan 90 procent av den totala exploaterade arealen i Sverige. Jönköpings län är ett av de

¹³ Region Jönköpings län (2022). *Befolkningsprognos Jönköpings län 2022-2031*.

¹⁴ Länsstyrelsen i Jönköpings län (2020). *Jordbruksmarkens värden för samhällsplaneringen*. Meddelande nr 2020:15. https://www.lansstyrelsen.se/jonkoping/om-oss/vara-tjanster/publikationer/visning-av-publikation.html#esc_entry=F_2020_15&esc_context=25&esc_org=iss%3Acounty%2F

sex län som exploaterade störst andel jordbruksmark under åren 2016 – 2020¹⁵. Småhusen står för den största andelen av byggnader som byggs på jordbruksmark.

Mål 2 i Agenda 2030 handlar bland annat om att främja ett hållbart jordbruk och i delmål 2.4 poängteras vikten av att uppnå hållbara system för livsmedelsproduktion som bland annat bidrar till att upprätthålla ekosystemen. Mål 15 handlar bland annat om att hejda förlusten av biologisk mångfald och delmål 15.9 poängterar vikten av att integrera ekosystemens och den biologiska mångfaldens värden i planerings- och utvecklingsprocesser.

UNDERSKOTT PÅ BOSTÄDER I NÄSTAN ALLA KOMMUNER

Behovet av fler bostäder och behovet att värna jordbruksmarkens värde står emot varandra. Fler bostäder behövs. Bostadsbyggandet är på fortsatt höga nivåer i Jönköpings län. År 2021 påbörjades byggprojekt med drygt 2000 lägenheter, vilket är en fördubbling jämfört med året innan. Trots det bedömer en majoritet av länets kommuner att det finns ett underskott på bostäder i kommunen. Endast två av tretton kommuner anser sig ha balans på bostadsmarknaden. Delmål 11.1 i Agenda 2030 handlar om att säkerställa tillgång för alla till fullgoda, säkra och ekonomiskt överkomligt bostäder.

Den generella bristen på bostäder innebär en svår bostadssituation för många, men framför allt för unga och nyanlända. Sju av tretton kommuner bedömer att det är ett underskott på bostäder för unga. I sex kommuner är det ett underskott på bostäder för självbosatta nyanlända. Enligt kommunerna har bostadsbristen uppkommit med anledning av att det är dyrt att bygga samt att det råder brist på detaljplanerad mark.¹⁶

MILJÖASPEKTER VID EXPLOATERING

Vid planering, byggande och förvaltning av den byggda miljön är det angeläget att miljö- och kulturvärden tas tillvara och att natur- och grönområden värnas och utvecklas. Det finns risk för att exploatering sker på bekostnad av värdefull grönstruktur. På de platser som har ett större tryck på bostäder är avvägningarna mellan olika intressen komplexa. En förtätning är bra ur flera resursperspektiv, men ställer också krav på platsens lämplighet och på väl genomarbetade planer. Med ökande befolkning och därmed ökande bostadsbehov ses den täta staden som lösningen för många miljöproblem. Förtätning innebär ett minskat i anspråkstagande av jordbruksmark, minskad energianvändning och ett bättre nyttjande av befintlig infrastruktur. I områden som förtätas kan det dock uppstå problem med luftföroreningar och buller. Det finns också en risk för att grönområden tas i anspråk och att viktiga kopplingar mellan naturområden försvinner.

Delmål 11.7 i Agenda 2030 handlar om att tillhandahålla tillgång till säkra, inkluderande och tillgängliga grönområden och offentliga platser. Mål 15 handlar bland annat om att hejda förlusten av biologisk mångfald och delmål 15.9 poängterar vikten av att integrera ekosystemens och den biologiska mångfaldens värden i planerings- och utvecklingsprocesser.

¹⁵ Jordbruksverket (2021). *Exploatering av jordbruksmark 2016-2022*.
https://www2.jordbruksverket.se/download/18.3fe46a3117be21208098aeae/1631785978822/ra21_8.pdf.

¹⁶ Länsstyrelsen i Jönköpings län (2022). *Analys av bostadsmarknaden i Jönköpings län 2022 F 2022-11*.
https://www.lansstyrelsen.se/jonkoping/om-oss/vara-tjanster/publikationer/visning-av-publikation.html#esc_entry=121&esc_context=25&esc_org=ls%3Acounty%2F

KULTURHISTORISKA VÄRDEN BEHÖVER GES STÖRRE UTRYMME

Hur mark exploateras och bebyggelse ändras påverkar också kulturlandskapet. Kulturhistoriskt värdefulla byggnader, miljöer och fornlämningar ger både upplevelser och kunskaper om vårt län. Kulturmiljön har också betydande sociala och samhällsekonomiska värden, till exempel för besöksnäringen och bidrar till att skapa goda livsmiljöer och platser för rekreation. Arbetet med att bevara och stärka miljöer med höga kulturhistoriska värden bidrar också till att stärka den biologiska mångfalden och att bevara det biologiska kulturarvet. Delmål 11.4 i Agenda 2030 lyfter fram vikten av att skydda världens kultur- och naturarv.

Det finns en tydlig koppling mellan skydd av bebyggelse och tillgången till antikvarisk kompetens samt kulturmiljöunderlag i kommunerna¹⁷. Arbetet med identifiering av bebyggelsens kulturhistoriska värden pågår, men det saknas antikvarisk kompetens i mer än hälften av kommunerna och i flera kommuner saknas tillräckliga kulturmiljöunderlag.¹⁸ Detta kan medföra att kulturmiljön inte beaktas i tillräcklig omfattning och att det därmed kan finnas risk för att kulturhistoriska värden går förlorade.

Vidare har förutsättningarna för bevarande av natur- och kulturvärden försämrats i och med att det variationsrika odlingslandskapet har försvunnit. Ett rikt odlingslandskap förutsätter att det finns ett aktivt brukande av jorden, vilket i sin tur förutsätter att det är långsiktigt lönsamt att bedriva jordbruksföretag.

Att bo och verka på landsbygden

Jönköpings län är ett lantbrukslän och näringen har en viktig roll att spela som ovan nämnts för att bevara natur- och kulturvärden och för livsmedelsförsörjningen. Att ge förutsättningar för bo och verka på landsbygden är därför centralt för Jönköpings län.

Mjölkföretagen har mer än halverats i antal under perioden 2009-2019. Framst på grund av dålig lönsamhet, men gårdar har också lagts ned med anledning av att ingen tagit över gården när lantbrukaren gått i pension. Samma utveckling har skett när det gäller köttföretag.¹⁹ När lantbruksföretagen blir större men färre kan det leda till en försämrad skötsel av betesmarkerna. Därför är det viktigt att ta tillvara engagemanget i bygderna genom fortsatt kostnadsfri rådgivning.

Bland innovationsforskare finns en utbredd uppfattning att kunskapsintensiva företag frodas bäst i större städer. Men i takt med att nätet byggs ut och människor blivit bättre på att använda det, minskar städernas försprång. Dessutom har landsbygdens trofasta personal

¹⁷ Naturvårdsverket (2022). Årlig uppföljning av Sveriges miljömål 2022. <https://www.naturvardsverket.se/978-91-620-7033-5>

¹⁸ Boverket (2021). Boverkets miljömålsenkät 2021. <https://www.boverket.se/sv/samhallsplanering/sg-planeras-sverige/nationell-planering/nationella-mal-for-planering/miljomalsarbete/god-bebyggd-miljo/miljomalsenkaten/>

¹⁹ Länsstyrelsen i Jönköpings län (2020). Jordbruksmarkens värden för samhällsplaneringen. Meddelande nr 2020:15. https://www.lansstyrelsen.se/jonkoping/om-oss/vara-tjanster/publikationer/visning-av-publikation.html#esc_entry=F_2020_15&esc_context=25&esc_org=Iss%3Acounty%2F

som inte hoppar mellan jobb visat sig vara en konkurrens fördel. Pandemin har skyndat på utvecklingen.²⁰

Mot denna bakgrund är bredbandsutbyggnad på landsbygden en förutsättning för etablering av kunskapsintensiva företag och för möjligheten att arbeta hemifrån. En lika viktig förutsättning är att det finns tillgång till kommersiell och statlig service som ger förutsättningar för att bo och leva utanför städerna. I ett perspektiv där ingen ska lämnas utanför behöver särskilt fokus riktas mot de som inte vill eller kan använda digitala lösningar.

FÖRBÄTTRAD MEN OJÄMN BREDBANDSUTBYGGNAD

Tillgång till fungerande bredband är en nödvändighet för att kunna utnyttja alla samhällstjänster som erbjuds. Ett nationellt mål var att 95 procent av alla hushåll skulle ha tillgång till minst 100 Mbit/sekund år 2020, och att 98 procent ska ha tillgång till minst en GB/sekund år 2025. Med facit i hand kan vi konstatera att Jönköpings län låg drygt tio procentenheter under det nationella målet 2020.²¹ Mellan 2012 och 2021 ökade dock andelen hushåll i Jönköpings län med en faktisk tillgänglighet på fast bredband på minst 100 Mbit/sek i bostaden från 36,5 procent till 86,9 procent.²²

Den digitala infrastrukturen i länet har förbättrats under de senaste åren. Under pandemin arbetade fler hemifrån och tillgången till god uppkoppling sågs över i flera hem i länet. Det finns några så kallade ”vita områden” där det saknas incitament för utbyggnad av fiber. Enligt Bredbandskartan.se har dock alla länets kommuner en tillgång till fiber på mellan 55–95 procent. Tillgången skiljer sig mellan olika kommuner i länet. I Mullsjö kommun har exempelvis 62 procent tillgång till fiber och i Värnamo kommun har 93 procent tillgång till fiber.²³

Delmål 9.1 i Agenda 2030 handlar bland annat om att bygga ut tillförlitlig, hållbar och motståndskraftig infrastruktur för att stödja ekonomisk utveckling och människors välbefinnande. Delmål 11.a handlar om att främja positiva kopplingar mellan stadsområden, stadsnära områden och landsbygdsområden.

OJÄMLIK TILLGÅNG TILL SERVICE OCH STATLIGA MYNDIGHETER

Tillgången till kommersiell och offentlig service varierar geografiskt i länet samt mellan olika grupper i samhället. Det handlar exempelvis om tillgång till affär, bank, post och bankomat samt olika myndigheters lokalkontor. Tillgången till servicetjänster är bättre i städerna än på landsbygderna.

²⁰ Lunds universitet (2022). *Klyftan mellan företag i stad och land minskar*.
<https://www.sam.lu.se/artikel/klyftan-mellan-foretag-i-stad-och-land-minskar> Hämtad 221026.

²¹ Region Jönköpings län (2022). *Utveckling i Jönköpings län IT och digitalisering*.
<https://utveckling.rjl.se/samhallsplanering/it-och-digitalisering/?accordionAnchor=1981>

²² Region Jönköpings län (2022). *Utveckling i Jönköpings län Digitalisering och bredband*.
<https://utveckling.rjl.se/hur-gar-det/digitalisering-och-bredband/?accordionAnchor=1981>

²³ Länsstyrelsen i Jönköpings län (2021). *Bevakningsrapport om grundläggande betaltjänster*. Dnr: 341-8849-2021.

Delmål 10.2 i Agenda 2030 handlar om att möjliggöra och verka för att alla människor blir inkluderade i det sociala, ekonomiska och politiska livet. Delmål 11.a handlar om att främja positiva kopplingar mellan stadsområden, stadsnära områden och landsbygdsområden.

Incitamenten att fortsätta med exempelvis kontanthantering och att erbjuda personliga tjänster minskar i takt med att det blir dyrare att hantera för handeln, banker, värdetransportbolag samt för offentlig statlig verksamhet. Förutsättningarna för att bo, verka och leva i de kommuner som saknar olika former av service riskerar dock att försämrats vid ytterligare avveckling av service.

Länsstyrelsen bevakar utvecklingen på betaltjänstmarknaden och sammanställer årligen en enkät med frågor om betaltjänster i länet. I enkäten för 2022 svarar 46 procent nej på frågan om de anser att tillgången till betaltjänster är tillfredsställande i Jönköpings län.

Det saknas sedan september 2022 möjlighet i länet att betala räkningar kontant över disk om man saknar bankkonto. Det finns endast två sparbanker kvar i Jönköpings län, och dessa tillhandahåller tjänsten att betala räkningar med kontanter till sina egna kunder. Banker har svårt att bistå andra med hjälp än sina egna kunder på grund av lagen om penningtvätt. Det krävs god kundkännedom för att leva upp till lagen och för att inte riskera böter. Allt fler personer har problem med att få ett bankkonto.

Utvecklingen mot mer digitala tjänster bedöms som irreversibel om inte större förändringar görs på exempelvis betaltjänstmarknaden. Resultatet av Betalningsutredningen ses av Länsstyrelsen som viktig för hur betaltjänstmarknaden och kontantinfrastrukturen kommer att se ut framöver.²⁴

För att länets medborgare ska ha tillgång till de tjänster som statens myndigheter erbjuder, samt för att man ska kunna uppleva en tillit till statliga myndigheter behöver medborgarna kunna få den hjälp som behövs. Behoven kan variera utifrån olika grupper i samhället. Äldre medborgare, personer med funktionsnedsättningar och personer som är utrikes födda har större behov av fysiska kontor för att få den hjälp de behöver.

Under 2021 fanns det 26 myndigheter i länet. De statliga myndigheterna är framför allt lokaliserade i Jönköpings kommun och det saknas statliga myndigheter i Mullsjö, Habo, Aneby, Gnosjö och Sävsjö kommuner. Även om några av dessa kommuner är mindre och ligger nära en större kommun, så kvarstår utmaningar för vissa grupper.

Det går att nå nio av elva servicegivande statliga myndigheter via besökskontor. Det största antalet besökskontor finns i Jönköpings kommun. De servicegivande myndigheterna är Arbetsförmedlingen, Centrala studiestödsnämnden (CSN), Försäkringskassan, Kronofogden, Lantmäteriet, Migrationsverket, Pensionsmyndigheten, Polismyndigheten, Skatteverket, Statens servicecenter och Trafikverket. I länet finns samtliga ovanstående servicegivande myndigheter utöver Centrala studiestödsnämnden och Migrationsverket. Individuella besökskontor finns för sex av de elva myndigheterna. Försäkringskassan, Skatteverket och Pensionsmyndigheten finns representerade via Statens servicecenters besökskontor, vilket

²⁴ Betalningsutredningen (2022). <https://betalningsutredningen.se/>

innebär att det går att nå nio av elva servicegivande myndigheter via besökskontor. Medeltillgängligheten ligger i ungefärlig paritet med riket i stort, men varierar utifrån trafikslag.

Sett till antalet sysselsatta inom statlig sektor i förhållande till befolkningen hade länet 15 sysselsatta inom statlig sektor per tusen invånare, medan motsvarande siffra för riket var 26.

I Jönköpings län har flera statliga myndigheter tidigare år uttryckt behov av att rekrytera personal. Ett exempel är Migrationsverket som innan kriget i Ukraina var i en omställningsfas där antalet anställda har minskat kraftigt under de senaste åren. I och med det rådande omvärldsläget har man dock anställt ett stort antal medarbetare. Regeringens uppdrag att föreslå effektiviseringar av administrationen av jordbruks- och landsbygdsstöd kan också komma att påverka den statliga närvaron under de kommande åren.

Efter pandemin har möjligheterna att arbeta i annat län än det man bor i ökat. Arbetsgivare kan anställa personer i andra delar av landet. Det kan möjligen komma att påverka statistiken över anställda, och även arbetsmarknadens struktur framgent.²⁵

Lämna ingen utanför

Det finns samhällsutmaningar som är giltiga i Jönköpings län, likväl som nationellt. Det rör till exempel utanförskap kopplat till digitala tjänster, utanförskap på så sätt att utrikes födda i allmänhet och utrikes födda kvinnor i synnerhet står utanför arbetsmarknaden, att de utrikes föddas valdeltagande är lägre än inrikes födda.

I likhet med Sverige i övrigt finns vissa könsmonster att hantera i Jönköpings län. Fler kvinnor arbetar inom yrkesbranscher såsom vård och omsorg, utbildning, samt hotell och restaurang. Fler män arbetar inom byggverksamhet, energi och miljö, samt transportsektorn. Andelen förvärvsarbetande fördelat på bransch visar inga stora förändringar under de senaste tio åren.²⁶

Likaså är det fler kvinnor än män som arbetar deltid (mindre än 35 timmar per/vecka), även om antalet kvinnor som arbetar heltid har ökat från 52 procent år 1990 till 71 procent år 2019.²⁷ Under 2020 tog kvinnorna i länet ut 71 procent av föräldrapenningdagarna jämfört med 29 procent bland männen, vilket är i nivå med riket som helhet.²⁸

Mål 5 i Agenda 2030 handlar om att uppnå jämställdhet och alla kvinnor och flickors egenmakt. Delmål 8.5 handlar om att uppnå full och produktiv sysselsättning med anständiga arbetsvillkor för alla kvinnor och män samt lika lön för likvärdigt arbete.

²⁵ Länsstyrelsen i Jönköpings län (2022). *Regional rapport statlig närvaro 2022*. Dnr: 300-4268-2022

²⁶ Region Jönköpings län (2022). *Länsanalys (2022)*.

²⁷ SCB (2022). *Arbetskraftsundersökningarna (AKU)*.
<https://www.scb.se/hitta-statistik/statistik-efter-amne/arbetsmarknad/arbetskraftsundersokningar/arbetskraftsundersokningarna-aku/>

²⁸ SCB (2021). *Regional jämställdhetsstatistik 2021*.
<https://www.scb.se/hitta-statistik/statistik-efter-amne/levnadsforhallanden/jamstalldhet/regional-jamstalldhetsstatistik/>

Sjukskrivningar och ökad psykisk ohälsa är vidare exempel på nationella utmaningar. Det är fler kvinnor som är sjukskrivna jämfört med män, och det är vanligare i de äldre åldersgrupperna. Kvinnor är i större utsträckning sjukskrivna för stressrelaterad psykisk ohälsa.²⁹ Även ohälsotalet och sjukpenningtalet för 2020 är högre bland kvinnor jämfört med män. Generellt sett har länet högre siffror jämfört med riket både vad gäller män och kvinnor.³⁰

Mönstret går igen även bland personer i yngre åldrar. Allt fler skolbarn uppger att de har återkommande kroppsliga eller psykiska besvär och bland 15-åringarna svarar nästan hälften att de har dessa besvär.³¹ I Jönköpings län visar Folkhälsoenkät Ung att den psykiska ohälsan fortsätter att öka bland unga, det är främst tjejer som mår dåligt. Killar skattar generellt sin allmänna hälsa och välbefinnande bättre. Ungefär hälften känner stress inför skolarbetet, tjejer är mer stressade än killar. Fler killar än tjejer upplever arbetsro på lektionerna. Många unga upplever att deras psykiska hälsa påverkats negativt under pandemin.³²

Mål 3 i Agenda 2030 handlar om att säkerställa hälsosamma liv och främja välbefinnande för alla i alla åldrar. Delmål 3.4 handlar om att arbeta förebyggande bland annat för att främja psykisk hälsa och välbefinnande.

Ensamhet är ett växande nationellt samhällsproblem som blir alltmer uppmärksammat, inte minst i kölvattnet av pandemin. Idag är 40 procent av hushållen i Sverige ensamhushåll, i storstäderna är andelen ännu högre. I Jönköpings kommun är andelen ensamhushåll i nivå med rikssnittet. Personer som bor i storstäderna eller i en mellanstor/mindre stad upplever sig mer ensamma är personer som bor i ett lantligt mindre samhället/tätort/glesbygd. Dock upplever mer än hälften oavsett boendeort att de ofta eller ibland känner sig ensamma. Detta belyser vikten av att i ett tidigt skede tänka kring sociala frågor när nya områden eller stadsdelar renoveras och planeras. Ensamhet har stor betydelse för hälsan och det är viktigt att alla aktörer som kan påverka utvecklingen bidrar med sin del. I undersökningar ses tydliga mönster där boendeform, storlek på samhälle och tillgång till trygga mötesplatser som tätortsnära natur och grönområden spelar roll.³³

Delmål 10.2 handlar om att möjliggöra och verka för att alla människor blir inkluderade i det sociala, ekonomiska och politiska livet.

FLER DIGITALA TJÄNSTER RISKERAR ATT BIDRA TILL UTANFÖRSKAP

Utvecklingen mot mer digitala tjänster går snabbt och innebär förenklingar för många personer i hantering av exempelvis grundläggande betaltjänster och kontakter med myndigheter. Det innebär dock ett ökat utanförskap bland de som inte kan eller vill bli digitala. Äldre medborgare, personer med funktionsnedsättningar och personer som är utrikes födda har större behov av fysiska kontor för att få den hjälp de behöver.

²⁹ Region Jönköpings län (2022). *Länsanalys 2022*.

³⁰ ³⁰ SCB (2021). *Regional jämställdhetsstatistik 2021*.
<https://www.scb.se/hitta-statistik/statistik-efter-amne/levnadsforhallanden/jamstalldhet/regional-jamstalldetsstatistik/>

³³ WSP (2022). *Ensam i staden*.
<https://www.wsp.com/sv-se/insikter/ensam-i-staden-2022>

Exempelvis är digitalt Bank-ID nödvändigt för att få tillgång till flera olika former av service och tjänster i samhället. Skatteverket har en viktig roll i att förse flyktingar med personnummer så att man kan få tillgång till exempelvis Bank-ID.

De grupper som erfarit störst utmaningar med en förändrad betaltjänstmarknad upplever också viss oro kopplat till ett mer övergripande samhällsperspektiv. I samband med att en del upplever svårigheter i att hantera digitala betaltjänster utesluts de också från grundläggande samhällsservice när det blir svårare att åka kollektivtrafik eller betala parkeringen i kommunen som de är bosatta i. Bristen på personlig service upplever länets invånare som särskilt oroande.

Digitala tjänster behöver vara säkra och de bör vara utformade så att alla medborgare kan ta del av de tjänster som myndigheter erbjuder. De tjänster som inte kan erbjudas på annat sätt än digitalt kan medborgare behöva få stöd och hjälp med, så att avståndet inte upplevs för stort till myndigheter. För att förvalta tilliten till myndigheter behöver övergången till alltmer digitala tjänster införas i en sådan takt att alla kan få den hjälp och stöd som behövs.

LÄMNA INGEN UTANFÖR I ENERGIKRISEN

I ett medborgarperspektiv behöver särskilt fokus vara på utsatta gruppers förmåga att klara, inte bara ökade kostnader för energi, utan de sammantagna kostnadsökningarna för bland annat drivmedel, livsmedel och boende. Arbetslöshet och kostnader för försörjningsstöd kan komma att öka. Skuldnivåerna riskerar att öka på grund av hushållens minskade betalningsförmåga. Bristande information och insatser för utsatta grupper skapar ökat utanförskap, vilket i sig kan skapa en ökad påfrestning på samhället i form av minskat tillit och i sämsta fall social oro.

Att alla drabbas av kostnader är ett faktum, men vem kan själv påverka förbrukningen och i förlängningen kostnaderna? Om energifrågan för vissa bara handlar om att hantera ett faktum snarare än att själv kunna påverka sin förbrukning och sina kostnader finns stora risker för att utsatthet och utanförskap får kraft att växa. Fortsatt höga priser kan redan på kort sikt innebära att de ekonomiska incitamenten med energieffektivisering gör att åtgärderna får störst genomslag i resursstarka hushåll.

Utfallet av effektivisering beror självfallet på vilka åtgärder som är möjliga och aktuella att genomföra både för den stora kommunen såväl som för den enskilde aktören. Det övergripande draget i det sociala perspektivet är att de mest effektiva åtgärderna som privatpersoner kan vidta, primärt kan göras i redan resursstarka hushåll, med ekonomiskt utrymme att göra den inledande investering som krävs. Förmågan att påverka sina egna energikostnader kan beskrivas som hushållets förmåga till flexibilitet. Att kunna byta ut vitvaror till nyare, energisnåla alternativ eller möjlighet att installera solceller är exempel på välkända och vanliga åtgärder, men också trångboddhet och arbetstider kan vara parametrar som påverkar individens eller hushållets förmåga att kunna minska sin energiförbrukning.

Miljöutmaningar som påverkar vår hälsa

3 GOD HÄLSA OCH
VÄLBEFINNANDE

6 RENT VATTEN OCH
SAMTET FÖR ALLA

10 MINSKAD
DJÄMLIKHET

11 HÅLLBARA STÄDER
OCH SAMHÄLLEN

12 HÅLLBAR
KONSUMTION OCH
PRODUKTION

13 BEKÄMPA KLIMAT-
FÖRÄNDRINGARNA

15 EKOSYSTEM OCH
BIOLOGISK MÅNGFALD

Den fysiska miljöns utformning kan stärka det sociala kapitalet, öka tryggheten och främja möten mellan grupper i samhället. En tillräcklig och rättvis tillgång till vardagsnära natur behövs för en jämlik hälsa och för ett långsiktigt hållbart och motståndskraftigt samhälle. Grönområden behövs också för att främja biologisk mångfald och för att bevara och förstärka ekosystemtjänster i bebyggda miljöer.

Luffföroreningar minskar men problem kvarstår

Luftföroreningar minskar i länet men ökning av dieslbilar gör att problem med vissa luftföroreningar kvarstår i en del av länets kommuner. Bra luftkvalitet är viktig för att stadsmiljöer ska kunna vara hälsosamma. Ren luft i våra livsmiljöer kan bidra till att skapa samhällsliga förutsättningar för en mer jämlik hälsa och en hållbar utveckling. Kommuner som planerar för ren luft kan bland annat bidra till att förhindra sjukdomar i luftvägar och hjärt-kärlsjukdomar. Luftföroreningar kopplas även till flera folkhälsosjukdomar såsom cancer, diabetes typ 2, övervikt, systemisk inflammation och demens.

Delmål 3.9 i Agenda 2030 handlar om att minska antalet sjukdoms- och dödsfall till följd av skadliga kemikalier och föroreningar och delmål 11.6 handlar om att minska städernas negativa miljöpåverkan.

En planering för god luftkvalitet kan även förhindra negativa effekter på barns neurologiska utveckling och kognitiva förmåga vid exponering av luftföroreningar.³⁴ En stor del av befolkningen bor idag i städer vilket medför att fler personer utsätts för luftföroreningar. Det framgår dock i Regional barnmiljöhälsoberättelse 2021³⁵ att andelen som uppfattar luften utanför bostaden som mycket bra eller ganska bra har ökat i jämförelse med tidigare år.

Regionala beräkningar av luftkvaliteten i länet indikerar att halterna av partiklar (PM10) och bensen har minskat i de flesta kommunerna under de senaste fem åren. Dock återstår problem i vissa kommuner och minskningen gäller till exempel inte för kvävedioxid. I länet har andelen dieslbilar ökat de senaste åren. Denna förändring av fordonsflottan har en negativ inverkan på luftkvaliteten eftersom dieslbilar generellt sett har högre kvävedioxidutsläpp än bilar med andra drivmedel. Även användningen av dubbdäck har stor betydelse för halterna av luftföroreningar eftersom de bidrar till att partiklar lossnar från asfalten. Vissa luftföroreningar ökar vid värmeböljor och relaterar därför till arbete med att bekämpa klimatförändringarna, så som konstateras i mål 13 i Agenda 2030.

Klimatförändringar påverkar människors hälsa

Människor i samhället påverkas i olika stor utsträckning av ett förändrat klimat. Barn, kroniskt sjuka, gravida, personer med fysiska eller psykiska funktionsnedsättningar och äldre är mer känsliga för värme.

³⁴ Boverket (2022). *Hälsa först!*.

<https://www.boverket.se/sv/samhallsplanering/stadsutveckling/halsa-forst/> Hämtad 2022-11-09.

³⁵ Arbets- och miljömedicin Universitetssjukhuset Region Östergötland (2021). *Regional barnmiljöhälsoenkät 2021*.

<https://vardgivarwebb.regionostergotland.se/BMHR2021/>

De som redan har luftvägssjukdomar påverkas mer av luftföroreningar eftersom halten luftföroreningar såsom marknäraozon och luftburna partiklar ökar vid värmeböljor. Mest troligt är det att människors hälsa påverkas av ökade värmeböljor. Även fästingburna infektioner förespås öka.

Med hög sannolikhet kan klimatförändringen även leda till påverkan på pollenallergier, fler översvämningar, sämre dricksvattenkvalitet samt en ökning av vatten- och livsmedelsburen smitta.³⁶

Mål 3 i Agenda 2030 handlar om att säkerställa hälsosamma liv och främja välbefinnande för alla i alla åldrar och delmål 3.9 adresserar särskilt miljörelaterade hälsorisker. Mål 10 relaterar också till utsatthet för klimatförändringar eftersom det syftar till att minska ojämlikheten.

Ett av länen med flest förorenade områden

Mängden nya kemikalier som används i samhället ökar kontinuerligt. Ämnen som är spridda i miljön eller finns lagrade i varor, byggnader och i förorenade områden kan påverka människor och miljö under lång tid.

Arbetet med att minska användning och spridning av farliga ämnen behöver fortsätta och växlas upp och spridas till samtliga sektorer i samhället. Det krävs fortfarande stora insatser som beslutade styrmedel, riktade åtgärder, förebyggande arbete och förändrade beteenden över lång tid. Mängden kemikalier och framför allt mängden farliga kemikalier behöver minska i alla sektorer i samhället. Effekterna på människors hälsa och miljön är osäkra gällande många kemiska ämnen. Barn samt kvinnor i fertil ålder är extra utsatta för miljögifter.³⁷

I Jönköpings län har det under lång tid funnits många företag som har släppt ut och fortfarande släpper ut föroreningar till omgivande mark, grundvatten eller vattendrag, vilket innebär en ökad risk för människors hälsa. Utsläppen innebär vidare att många sjöar, vattendrag och grundvattenförekomster i länet har otillfredsställande eller dålig vattenstatus.

I länet finns 5195 potentiellt förorenade områden varav över 60 bedöms innebära mycket stor risk för människors hälsa och för miljön och över 500 som bedöms innebära stor risk för människors hälsa och för miljön. Antalet förorenade områden är högre än de flesta andra län i Sverige. Endast tre andra län har fler förorenade områden³⁸

³⁶ Folkhälsomyndigheten (2021). *Hälsokonsekvenser av klimatförändring i Sverige – en risk- och sårbarhetsanalys*. <https://www.folkhalsomyndigheten.se/publikationer-och-material/publikationsarkiv/h/halsokonsekvenser-av-klimatforandring-i-sverige-en-risk-och-sarbarhetsanalys/>

³⁷ Länsstyrelsen i Jönköpings län (2022). *Regionala miljömålsuppföljningen 2021*. Rapportnummer 2022:01. https://www.lansstyrelsen.se/jonkoping/om-oss/vara-tjanster/publikationer/visning-av-publikation.html#esc_entry=83&esc_context=25&esc_org=iss%3Acounty%2F

³⁸ Sveriges miljömål (2022). *Förorenade områden*.

<https://www.sverigemiljomal.se/miljomalen/giffri-miljo/fororenade-omraden/#MapTabContainer>

Det finns flera sjöar och vattendrag i länet med förekomst av höga halter av PFAS (högflourerande ämnen). Dessa ämnen är mycket svårnedbrytbara och källorna till dessa behöver undersökas och åtgärder genomföras för att minska spridningen.

Mål 3 i Agenda 2030 handlar om att säkerställa hälsosamma liv och främja välbefinnande för alla i alla åldrar. Delmål 6.3 i Agenda 2030 handlar bland annat om att minska utsläpp av farliga kemikalier och material och delmål 11.6 handlar om att minska städers miljöpåverkan. I delmål 12.4 i Agenda 2030 konstateras att kemikalier behöver hanteras på ett sätt som inte orsakar skada för människors hälsa eller miljön.

God tillgång till grönområden är positivt för människors hälsa

Grönområden i och i närheten av tätorter är viktiga att bevara och utveckla av flera anledningar. Att vistas i naturen kan bidra till en bättre hälsa genom exempelvis minskad stress, stärkt kognitiv förmåga och förbättrad psykisk hälsa. Minskad stress kan i sin tur ha en positiv effekt på immunförsvaret. Grönområden skapar också bättre möjligheter för fysisk aktivitet, vilket kan föra med sig positiva hälsoeffekter såsom minskad övervikt och fetma. Studier visar att grönområdets betydelse för hälsan har störst betydelse för socioekonomiskt utsatta, funktionshindrade, äldre och barn. Dessutom minskar exponeringen för buller, luftföroreningar, värme och skadligt solljus³⁹.

Avståndet från bostaden kan ses som huvudindikator när det gäller tillgänglighet till natur eller tätortsnära natur. Studier visar att användningen av grönområden minskar när avståndet överstiger 300 meter. Även skötseln av området påverkar användningen då den påverkar känslan av trygghet.⁴⁰ Tillgången till olika slags grönområden är även viktig för förskola och skola, men också för barns vardagliga lek.

Tillgången till grönytor är relativt god i länet, 75 procent av invånarna uppger att de har mindre än en kilometer till ett naturområde som erbjuder möjlighet till naturupplevelse och rekreation, vilket kan jämföras med rikssnittet som är 68 procent⁴¹.

I takt med att befolkningen ökar och fler områden blir bebyggda blir det särskilt viktigt att på ett bättre sätt än idag ta hänsyn till och stärka ekosystemtjänster i bebyggda miljöer. Även om förtätning i städer och samhällen betraktas som en indikator på en mer hållbar och resurseffektiv urbanisering, kan det ge målkonflikter eftersom förtätning också kan innebära att urbana och tätortsnära grönområden och grönytor exploateras.⁴² En annan risk

³⁹ Folkhälsomyndigheten (2022). Friluftsliv för bättre folkhälsa. <https://www.folkhalsomyndigheten.se/livs villkor-levnadsvanor/friluftsliv/friluftsliv-for-battre-folkhalsa/> Hämtad 22-11-10

⁴⁰ Naturvårdsverket (2022). Indikatorer för hälsopromoverande urbana grönområden. <https://www.naturvardsverket.se/om-oss/publikationer/7000/978-91-620-7043-4>

⁴¹ Naturvårdsverket (2019). Uppföljning av målen för friluftslivspolitiken. <https://www.naturvardsverket.se/amnesomraden/friluftsliv/sveriges-friluftslivsmal/uppfoljning-av-malen-for-friluftslivspolitiken-2019/>

⁴² SCB (2019). Genomförandet av Agenda 2030 i Sverige Statistisk lägesbild. <https://www.scb.se/hitta-statistik/statistik-efter-amne/miljo/miljoekonomi-och-hallbar-utveckling/indikatorer-for-hallbar-utveckling/pong/publikationer/uppfoljning-av-agenda-2030/>

är att med ökande befolkning i många av tätorterna kan de befintliga tätortsnära grönområdena utsättas för högre tryck.⁴³

Mål 3 i Agenda 2030 handlar om att säkerställa hälsosamma liv och främja välbefinnande för alla i alla åldrar och delmål 11.7 handlar om att tillhandahålla tillgång till säkra, inkluderande och tillgängliga grönområden för alla. Delmål 15.9 i Agenda 2030 handlar om att integrera ekosystemens och biologiska mångfaldens värden i planerings- och utvecklingsprocesser.

Grönområden stimulerar ökad rörelse

Fysisk aktivitet är en viktig förutsättning för en god hälsa för alla under hela livet. Rörelse gynnar människors fysiska och psykiska hälsa och välbefinnande, vilket bidrar till ökad livskvalitet och ökad livslängd.

Enligt Pep-rapporten från 2022⁴⁴ upplever barn och ungdomar som regelbundet rör på sig mindre psykisk ohälsa till skillnad från barn och ungdomar som har längre tid stillasittande framför en skärm. Endast två av tio barn och ungdomar når rekommendationen för fysisk aktivitet. Redan från fyra års ålder syns en skillnad mellan könen där en större andel av flickorna inte når rekommendationen jämfört med pojkarna.

Viktigt att uppmärksamma är att andelen barn i Sverige som varje dag vistas i grönområden har minskat betydligt över tid, från 78 procent 2003 till 49 procent 2019. Barn med utrikes födda vårdnadshavare och barn som bor trångt vistas mer sällan i grönområden jämfört med andra barn. Vårdnadshavarnas utbildningsnivå har också betydelse för vistelsen i grönområden.⁴⁵

Allt fler barn i Jönköpings län lider av fetma. I pandemins fotspår har man kunnat se att antalet barn med övervikt och fetma har ökat de senaste tre åren. Samhällsplanering kan vara ett verktyg för att skapa och utforma livsmiljöer så att de möjliggör och bjuder in till aktivitet och rörelse i olika former samt skapa förutsättningar för gång och cykeltrafik.

Tillgång till natur- och friluftsområden spelar en viktig roll för att regelbundet vistas i naturen, och en närmiljö som upplevs som rofylld och attraktiv främjar rörelse och fysisk aktivitet. Sambandet är oberoende av individuella faktorer, till exempel socioekonomisk bakgrund.⁴⁶

Mål 3 i Agenda 2030 handlar om att säkerställa hälsosamma liv och främja välbefinnande för alla i alla åldrar. Delmål 10.2 i Agenda 2030 handlar om att möjliggöra och verka för att alla människor blir inkluderade i det sociala, ekonomiska och politiska livet. Delmål 11.7 i

⁴³ Naturvårdsverket (2019). *Uppföljning av målen för friluftslivspolitiken*.
<https://www.naturvardsverket.se/amnesomraden/friluftsliv/sveriges-friluftslivsmal/uppfoljning-av-malen-for-friluftslivspolitiken-2019/>

⁴⁴ Generation PEPI Sweden (2022). *PEP-rapporten 2022. Rörelse viktigt för barns fysiska och psykiska hälsa*.
https://generationpep.se/media/3216/2203_genpep_rapporten_a12_web.pdf Hämtad 221111

⁴⁵ Folkhälsomyndigheten (2021) *Miljöhälsorapport 2021 – barns miljörelaterade hälsa*. Rapport 20010.
<https://www.folkhalsomyndigheten.se/publikationer-och-material/publikationsarkiv/m/miljohalsorapport-2021/>

⁴⁶ Naturvårdsverket (2022) *Tillgång till vardagsnära natur är bra för folkhälsan*.
<https://www.naturvardsverket.se/amnesomraden/friluftsliv/vardagsnara-natur> Hämtad 221110

Agenda 2030 handlar om att tillhandahålla tillgång till säkra, inkluderande och tillgängliga grönområden och offentliga platser för alla.

Naturbaserade lösningar för klimatanpassning

Grönområden, vattenmiljöer och grönska i bebyggd miljö har också en stor betydelse i arbetet med att anpassa städer och samhällen till ett förändrat klimat. Naturbaserade lösningar lyfts fram som ett betydande verktyg för klimatanpassning. Träd i en stad bidrar till exempel med skugga, ökad luftfuktighet, upptag av luftföroreningar och minskning av buller. Växter och grönområden i en stad kan också tillsammans med dammar och andra vattenmagasin ge skydd mot översvämningar, bränder och erosion.⁴⁷

Delmål 13.1 i Agenda 2030 handlar om att stärka motståndskraften mot och anpassningsförmågan till klimatrelaterade katastrofer. Delmål 11.5 och 11.6 handlar om att minska negativa effekter av naturkatastrofer samt minska städernas miljöpåverkan. I delmål 11.7 poängteras vikten av att skapa säkra och inkluderande grönområden för alla. Delmål 15.1 handlar om att bevara, restaurera och säkerställa hållbart nyttjande av ekosystem på land och i vatten.

⁴⁷ Naturvårdsverket (2022). Indikatorer för hälsopromoverande urbana grönområden.
<https://www.naturvardsverket.se/om-oss/publikationer/7000/978-91-620-7043-4>

Våra ekosystem fungerar sämre i takt med att fler arter utrotas

Biologisk mångfald och fungerande ekosystem är grunden för allt liv på jorden. Förutom att utgöra livsmiljöer för miljontals arter bidrar ekosystemen med många funktioner och tjänster som är grundförutsättningar för vår hälsa och välfärd. Det handlar till exempel om mat, virke, material till kläder, energi, rent vatten och luft vi kan andas. Exempelvis kan ett enda träd bidra med tjänster som luftrening, vattenreglering, temperaturreglering, ökad hälsa samt boplatser och föda till en mängd arter. Dessutom ger naturen oss kulturella värden i form av exempelvis badstränder, gröna parker, snöklädda fjäll och skogar att utöva friluftsliv i. Stabila och starka ekosystem leder också till lägre risk för katastrofer som till exempel skogsbränder.⁴⁸

Den biologiska mångfalden vävs ihop till ekosystem och landskap och alla arter har olika funktioner i ett ekosystem. Ju större mångfald av arter som finns desto bättre fungerar ekosystemen och gör naturen bättre rustad för att leverera de ekosystemtjänster vi människor är beroende av. Fungerande ekosystem har också en viktig roll i att minska de negativa effekterna av ett förändrat klimat.

För att vi fortsatt ska kunna ta del av de livsviktiga ekosystemtjänsterna behöver vi bevara och främja den biologiska mångfalden och nyttja ekosystemen på ett hållbart sätt. Den biologiska mångfalden är allvarligt hotad på såväl global som regional nivå och fler insatser behövs för att skydda arter och dess livsmiljöer.

Många arter i länet riskerar att utrotas

Idag minskar den biologiska mångfalden i allt snabbare takt på grund av människans överutnyttjande av naturen. En av de främsta orsakerna till förlusten av biologisk mångfald är den omfattande förändrade markanvändningen. Även otillräcklig naturvårdshänsyn inom jord- och skogsbruk är en betydande orsak. Ytterligare ett stort hot mot den biologiska mångfalden är invasiva främmande arter som genom människan spridits från sin ursprungliga miljö. I brist på naturliga fiender som håller dem tillbaka i den nya miljön kan de konkurrera ut inhemska arter eller sprida parasiter eller sjukdomar, såväl på land som i vatten. Invasiva främmande arter kan slå ut delar av de livsmiljöer eller ekosystem som de etablerat sig i. I länet har antalet inrapporteringar av invasiva arter ökat de senaste åren, vilket till stor del kan bero på en ökad medvetenhet hos allmänheten. Delmål 15.8 i Agenda 2030 handlar om att förhindra införseln av invasiva främmande arter och avsevärt minska deras påverkan på ekosystem.

Den snabba förlusten av biologisk mångfald bedöms vara ett minst lika allvarligt hot som de pågående klimatförändringarna och är dessutom på olika sätt kopplade till dessa⁴⁹. Hela mål 15 i Agenda 2030 syftar till att skydda och främja biologisk mångfald. I delmål 15.5 poängteras att omedelbara och betydande åtgärder behöver vidtas för att hejda förlusten av biologisk mångfald och skydda och förebygga utrotning av hotade arter.

Den ökade risken för torka till följd av förlängd växtsäsong, ökad avdunstning och minskad nederbörd i perioder kommer att påverka både miljöer på land och i vatten. Vissa arter är

⁴⁸ Ekosystemtjänster, Naturvårdsverket, 2021. <https://www.naturvardsverket.se/amnesomraden/mark-och-vattenanvandning/ekosystemtjanster>

⁴⁹ IPCC, Climate Change (2022). *Impacts, Adaptation and Vulnerability*. <https://www.ipcc.ch/report/ar6/wg2/>

känsliga för höjda temperaturer och kan få det svårare att överleva i ett varmare klimat. Övuntade temperaturförändringar kan särskilt påverka exempelvis växter som inte hunnit genomgå sina normala säsongsförändringar⁵⁰. Utöver själva överlevnaden ökar också infertiliteten med ett varmare klimat för flera arter⁵¹. Samtidigt är det stora hotet mot arter i odlingslandskapet på kort sikt snarare jordbrukets anpassning till ett förändrat klimat ett större hot än klimatförändringen i sig. Därmed behöver fokus även läggas på att nå en hållbar mark- och vattenanvändning för att också kunna hantera indirekta effekter av klimatförändringarna⁵².

Även hela ekosystem kan ha en begränsad förmåga att anpassa sig till ett förändrat klimat. Ansträngda eller utslagna ekosystem minskar dessutom möjligheten att hejda klimatförändringarna. Detta relaterar till delmål 13.1 i Agenda 2030 där det konstateras att motståndskraften mot och förmågan till anpassning till klimatrelaterade risker behöver stärkas.

Globalt sett har ryggradsdjuren minskat med 69 procent sedan 1970-talet och även i Sverige minskar den biologiska mångfalden⁵³. Ungefär tio procent av Sveriges djur, växter och svampar är hotade. Detta innebär att över 2 000 arter, varav mer än hälften finns i Jönköpings län, riskerar att försvinna.⁵⁴

Andelen skyddad natur är låg

För att arter ska kunna överleva i stabila ekosystem behöver vi skydda natur, enligt EU ska 30 procent av land och vattenarealen vara skyddad till 2030.

Andelen skyddad natur i Jönköpings län utgör 2,6 procent och är betydligt lägre jämfört med genomsnittet i landet på 11,2 procent. I denna siffra ingår länets nationalpark, natur- och kulturresevat, naturvårdsområden och biotopskyddsområden. Till detta tillkommer arealer med Natura 2000-områden (som till viss del överlappar en del med formellt skyddade områden), naturvårdsavtal, fornvårdsområden och frivilliga avsättningar.

Sedan år 2018 har antalet naturreservat i länet ökat från 148 till 161 och andelen skyddad natur har ökat med 639 hektar⁵⁵. Som jämförelse är hela länets yta närmre 1 050 000 hektar.

Delmål 15.1 handlar om att bevara, återställa och hållbart använda ekosystem och delmål 15.5 lyfter vikten av omedelbara åtgärder för att hejda förlusten av biologisk mångfald. Delmål 15.9 handlar om att integrera ekosystemens och den biologiska mångfaldens värden i planerings- och utvecklingsprocesser.

⁵⁰ Forskning.se (2020). Hämtad 2023-01-03 från <https://www.forskning.se/2020/06/03/oforberedda-vaxter-extra-klimatkansliga/>

⁵¹ Forskning och Framsteg (2021). Utgåva 2021/7. Hämtad 2023-01-03 från <https://fof.se/artikel/2021/7/infertilitet-okar-av-varmare-klimat/>

⁵² Naturvårdsverket (2022). *Ett rikt växt- och djurliv – Fördjupad utvärdering 2023*

⁵³ WWF (2022). *Living Planet Report - Vägen ut ur naturkrisen*.
<https://www.wwf.se/dokument/living-planet-report-2022-svensk-sammanfattning/>

⁵⁴ Sveriges miljömål (2020). *Rödlistindex för arter*.
<https://www.sverigemiljomal.se/miljomalen/ett-rikt-vaxt--och-djurliv/rodistade-arter/>

⁵⁵ SCB (2022). *Statistik om skyddad natur*.
https://www.statistikdatabasen.scb.se/pxweb/sv/ssd/START_MI_MI0603_MI0603D/SkyddadnaturN/table/tableViewLayout1/

Miljöövervakning visar förändringar i landskapet

I länet pågår arbete med cirka 40 åtgärdsprogram för hotade arter och naturtyper som behöver särskilda åtgärder för att de ska överleva. Ett exempel på en art vars förutsättningar förbättrats efter anpassade skötselåtgärder är orkidén vityxne, som ökat i antal i Jönköpings län de senaste åren.

I funktionsanpassning av samhället fokuseras insatser till utsatta och svagare grupper, för att även gynna övriga grupper och samhället i stort. Detsamma gäller hotade arter som har högre krav på sin livsmiljö – trivs dessa så trivs även många andra arter. Genom att rikta inventeringar till specifika arter istället för att täcka in allt som lever på en plats kan vi därmed upptäcka förändringar i naturen. I länet genomförs miljöövervakning av vissa artgrupper som kan indikera utvecklingen i miljön. Exempelvis är fladdermöss lämpliga att övervaka för att upptäcka förändringar i landskapet. Fynd av den sällsynta fladdermusen barbastell har mellan 1999 och 2019 minskat på platser där den tidigare registrerats i Jönköpings län⁵⁶. Detta kan bero på förändringar i markanvändningen i närheten. Andelen barrskog var större och andelen hyggen mindre år 1999 jämfört med 2019 på platser där arten inte återfunnits.

Även flodpärlmusslans reproduktion är en bra indikator på biologisk mångfald genom vattenkvalitet och fysisk påverkan i vattendrag. Ett livskraftigt bestånd med fungerande reproduktion visar på ett fungerande ekosystem med liten grad av mänsklig påverkan⁵⁷. I Jönköpings län finns flodpärlmusslan i 18 vattendrag, medan föryngring endast konstaterats i åtta av dem. Detta innebär att det finns få livskraftiga populationer i länet. Även andelen småmusslor, som snabbt reagerar på störningar i livsmiljön, är väldigt låg⁵⁸.

Hotade arter i skogsmiljö

Omkring hälften av alla hotade arter i Sverige är knutna till skogsmiljöer. Detta beror till stor del på att skogen har förändrats mycket sedan 1950-talet. Modernt brukad skog är idag mer sluten och likåldrig, har få gamla träd och naturligt skapad grov död ved⁵⁹. I Jönköpings län finns omkring 680 skogsanknutna arter som bedöms hotade eller nära hotade. En stor andel av de hotade arterna är knutna till lövskog⁶⁰.

Dagens mer intensivt brukade skogar skapar inte tillräckligt goda förutsättningar för många arter, samtidigt som de avverkas innan arterna hinner etablera sig. Under de senaste tio åren

⁵⁶ Länsstyrelsen i Jönköpings län (2021). *Regional miljöövervakning av fladdermöss i Jönköpings län. Sammanställning av inventeringsresultat 1999-2020*. Rapportnummer 2021:10.

https://www.lansstyrelsen.se/download/18_54b7ee3b1784afc127a20817/1618924246470/2021-10%20Regional%20milj%C3%B6%20%C3%B6vervakning%20av%20fladderm%C3%B6ss%20i%20J%C3%B6nk%C3%B6pings%20l%C3%A4n.pdf

⁵⁷ Sveriges miljömål (2020). Antal vattendrag med föryngring av flodpärlmussla.

<https://sverigemiljomal.se/miljomalen/levande-sjoar-och-vattendrag/foryngring-av-flodparlmussla/>

⁵⁸ Sveriges miljömål (2020). Antal vattendrag med föryngring av flodpärlmussla i Jönköpings län.

<https://sverigemiljomal.se/miljomalen/levande-sjoar-och-vattendrag/foryngring-av-flodparlmussla/jonkopings-lan/>

⁵⁹ SLU Artdatabanken SLU (2022). *Skogens arter har det svårt*.

<https://www.artdatabanken.se/arter-och-natur/naturtyper/skog/skogens-arter-har-det-svart/>

⁶⁰ Länsstyrelsen (2023). *Regional årlig uppföljning av miljömålen i Jönköpings län*.

har utvecklingen för skogens fåglar inom Östra Götaland⁶¹ varit tydligt negativ⁶². Minskningarna är statistiskt säkra för arter knutna till naturvärden i skogen generellt, för arter knutna till död ved samt för arter knutna till lövrik skog. Läget är särskilt dåligt för fåglar som är knutna till död ved, som minskar med 5,7 procent per år i genomsnitt. Just Östra Götaland är den region i landet där utvecklingen för skogens fåglar varit som mest negativ under de senaste tio åren.

Många insatser görs för förbättrad miljöhänsyn och ökad kunskap om skogens olika värden. Viktiga strukturer ökar på vissa platser i landskapet, men saknas fortfarande på stora arealer. Arbetet med att bevara och sköta värdefulla skogar behöver fortsätta prioriteras och ges tillräckliga resurser. Skogssektorn måste fortsatt bidra med frivilliga avsättningar, ökad miljöhänsyn och sektorsansvar.

Odlingslandskapets stora betydelse för biologisk mångfald

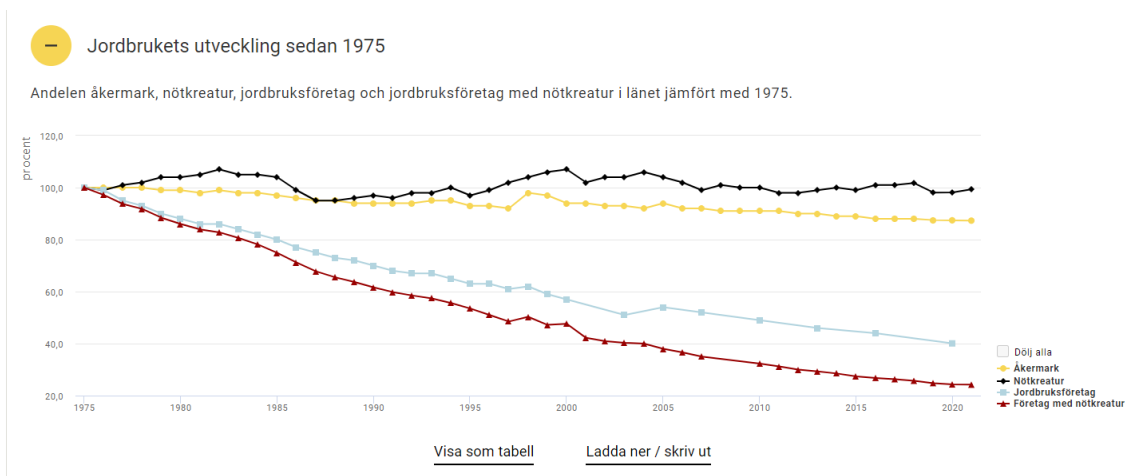
Landskapet har förändrats kraftigt under det senaste seklet. Ett mer intensivt jord- och skogsbruk har lett till minskade åker-, ängs- och betesmarker och tätare skogar. Jordbruksföretag läggs ner i snabb takt och betesmarker växer igen. I Jönköpings län har andelen åkermark och antalet lantbrukare minskat under de senaste åren⁶³.

Även utvecklingen för den biologiska mångfalden i odlingslandskapet är negativ. Antalet rödlistade arter knutna till odlingslandskapet har år 2020 ökat jämfört med år 2015 enligt rödlistan. Under 2021 har dessutom utvecklingen för andelen ekologiskt odlad åkermark vänt nedåt med en minskning från 24,1 procent till 23,6 procent. Delmål 15.5 handlar om att vidta åtgärder för att hejda förlusten av biologisk mångfald och förebygga utrotning av hotade arter.

⁶¹ Östra Götaland omfattar Kronobergs-, Kalmar-, Jönköpings-, Gotlands- och Östergötlands län.

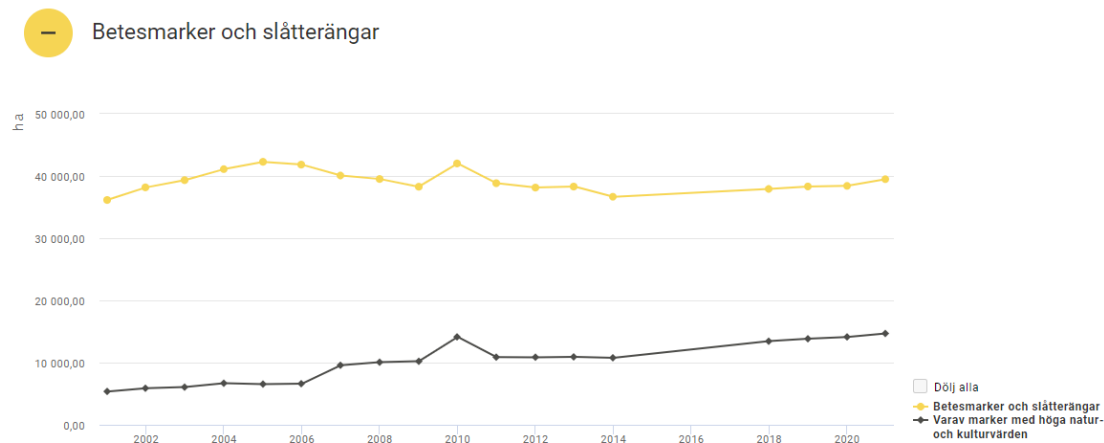
⁶² Sveriges miljömål (2022). Indikator häckande fåglar i skogen.
<https://sverigemiljomal.se/miljomalen/levande-skogar/hackande-faglar-i-skogen/ostra-gotaland/>

⁶³ Sveriges miljömål (2022). Indikator jordbrukets utveckling i Jönköpings län.
<https://sverigemiljomal.se/miljomalen/ett-rikt-odlingslandskap/jordbrukets-utveckling/jonkopings-lan/>

Figur 3 Jordbrukets utveckling i Jönköpings län (Källa: Sveriges miljömål)

Slåtterängar och betesmarker utgör viktiga livsmiljöer för en mängd arter, varav flertalet numera är hotade. Särskilt pollinatörer, såsom bin,flugor och fjärilar, är ofta knutna till växtarter i den här typen av miljöer. Sedan 1950-talet har slåtterängar och betesmark minskat kraftigt i Sverige så att endast en procent av slåtterängarna och tio procent naturbetesmarken återstår⁶⁴. I länet har dock andelen slåtterängar och betesmarker ökat de sju senaste åren, med den största ökningen under 2021⁶⁵. Även slåtterängar med särskilda värden har ökat, men ligger totalt sett på en låg nivå.

Figur 4 Betesmarker och slåtterängar i Jönköpings län. Källa: Naturvårdsverket. <https://www.sverigesmiljomal.se/miljomalen/ett-rikt-odlingslandskap/betesmarker-och-slatterangar/jonkopings-lan/>

⁶⁴ SLU (2021). *Artdatabanken*. <https://www.artdatabanken.se/arter-och-natur/Dagens-natur/fortsatt-dystert-for-vara-mest-hotade-dagfjarilar/>

⁶⁵ Sveriges miljömål (2022). *Indikator betesmarker och slåtterängar i Jönköpings län*. <https://sverigesmiljomal.se/miljomalen/ett-rikt-odlingslandskap/betesmarker-och-slatterangar/jonkopings-lan/>

Andelen betesmark och slätterängar av den totala jordbruksmarken är samtidigt betydligt högre än i riket, 32 procent jämfört med 16 procent. Av länets jordbruksmark består 68 procent av åkermark⁶⁶. En stor andel av åkermarken består av vall, vilket bidrar till att åkermarkens tillstånd i länet bedöms som god.

En översiktlig kartläggning av odlingslandskapets ekosystemtjänster i länet visar på goda förhållanden för försörjande ekosystemtjänster medan de reglerande tjänsterna är färre⁶⁷. Kartläggningen ligger till grund för en beskrivning av hur ekosystemtjänster kan nyttjas och förstärkas för att mildra effekter av långvarig torka. De goda förhållandena för de försörjande tjänsterna beror till stor del på den omfattande mjölk- och köttproduktionen och dess anknutna vallodling. Det finns ett ökat intresse för återskapandet av ängsmark och andra naturvårdande insatser från markägare för att stärka den biologiska mångfalden. Att tillämpa en varierad växtföljd i jordbruket kan ge bättre bördighet och fler ekosystemtjänster, såsom ökat växtskydd, bättre näringsupptag och pollinering. Ny forskning visar också att gårdens lönsamhet och ekonomiska tillväxt kan stärkas genom att införliva fler grödor i växtföljden.⁶⁸

Delmål 2.4 i Agenda 2030 handlar om att uppnå hållbara system för livsmedelsproduktion som bland annat bidrar till att upprätthålla ekosystemen och förbättrar mark- och jordkvaliteten. Delmål 15.1 handlar om att bevara, återställa och hållbart använda ekosystem på land och i sötvatten och deras ekosystemtjänster.

Sämre status för vattendrag

Tillgången till vatten och rening och reglering av vatten är ekosystemtjänster som vi inte klarar oss utan.

Ungefär 75 procent av länets totala vattenförekomster, det vill säga både vattendrag och sjöar, når inte god ekologisk status och har därmed ett åtgärdsbehov.⁶⁹ Andel vattendrag med god ekologisk status är betydligt lägre i länet jämfört med genomsnittet för Sverige som helhet. 11,5 procent av vattendragen i Jönköpings län har god ekologisk status. Det nationella genomsnittet är 34,4 procent⁷⁰. Det finns stora skillnader mellan kommunerna med variationer från 3,4 till 22 procent. Gällande god ekologisk status i sjöar ligger länet bättre till på knappt 63 procent jämfört med landets snitt på knappt 54 procent.

Den främsta orsaken till att många sjöar och vattendrag inte uppnår god ekologisk status är olika former av fysisk påverkan i våra sjöar och vattendrag. Till exempel har vattenreglering, vandringshinder (dammar, vägtrummor med mera), rensning och rätning av vattendrag, och utfyllnad av både sjöar och vattendrag lett till kraftigt förändrade livsmiljöer för

⁶⁶ Länsstyrelsen i Jönköpings län (2022). *Meddelandenummer 2020:15*.

⁶⁷ Jordbruksmarkens framtid (WebbGIS och storymap). Länsstyrelsen i Jönköpings län, <https://ext-geoportal.lansstyrelsen.se/arcgis/apps/MapSeries/index.html?appid=ed39e729730045fb932105971fbd1d05>

⁶⁸ Nilsson, P., Bommarco, R., Hansson, H., Kuns, B., Schaak, H. (2022). *Farm performance and input self-sufficiency increases with functional crop diversity on Swedish farms*. *Ecological Economics*, vol. 198, ss. 1-11.

⁶⁹ Regional uppföljning av miljömålen 2022 Jönköpings län

⁷⁰ Kolada Jämföraren <https://kolada.se/>

många vattenlevande arter. I flera delar av länet är även övergödning, försurning och olika typer av miljögifter en orsak till att god status inte nås.

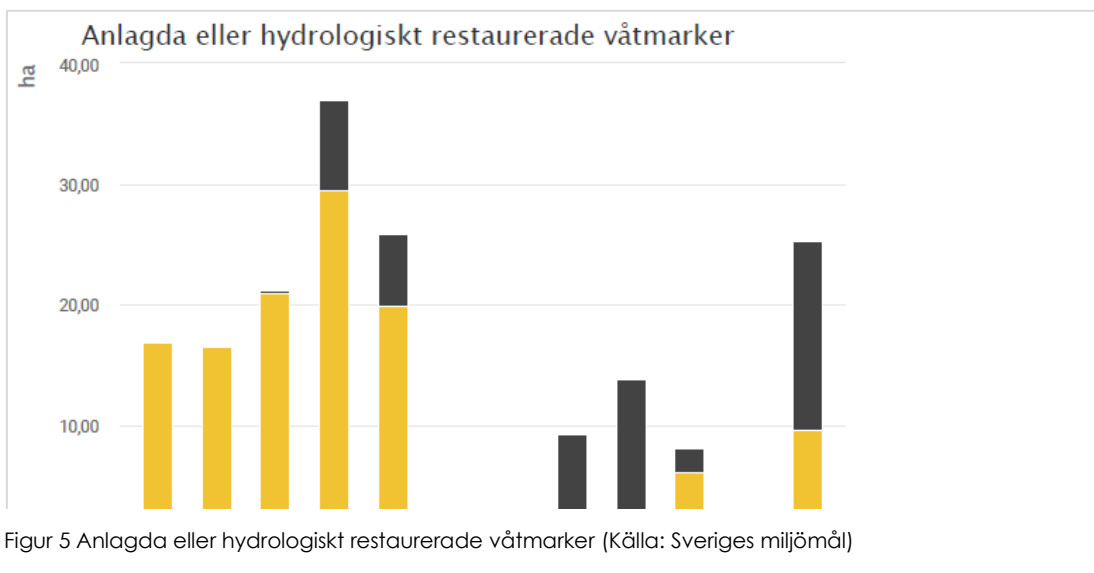
Försurning av sjöar och vattendrag är sedan länge ett problem i länet. Försurningsläget har förbättrats genom kalkning och minskning i nedfall av försurande ämnen. Kalkningen kommer att behöva fortsätta under en lång tid framöver för att förhindra negativa effekter på ekosystemen⁷¹.

Mål 6 i Agenda 2030 handlar om att säkerställa tillgång till och hållbar förvaltning av vatten för alla. Delmål 6.3 handlar om att förbättra vattenkvaliteten och minska utsläpp av skadliga ämnen. Delmål 6.6 i Agenda 2030 handlar om att skydda och återställa vattenrelaterade ekosystem.

Länet är rikt på våtmarker

Frågan om våtmarkernas roll i landskapet har under de senaste åren rönt stort intresse. FN:s klimatpanel IPCC uppmärksammar till exempel våtmarkernas avgörande roll som kolsänka. Våtmarker bidrar till biologisk mångfald, klimatanpassning, minskad klimatpåverkan och flera andra viktiga ekosystemtjänster. De bidrar till att stärka förmågan till anpassning till klimatrelaterade risker och att bevara och återställa ekosystem som delmål 13.1 och 15.1 i Agenda 2030 handlar om.

Jönköpings län är rikt på våtmarker. Drygt tio procent av länets yta utgörs av våtmarker och de flesta finns i länets nederbördsrika västra delar. Våtmarker myllrar av liv, framför allt växter och smådjur, och har många viktiga funktioner. De kan till exempel binda och lagra kol, rena vatten, fungera som översvämningsskydd och bidra med biologisk produktion. Många hotade arter är också kopplade till de naturmiljöer som våtmarker utgör. Kvävenedfall, utebliven hävd, dikning och låga vattenflöden leder dock till att våtmarker växer

Figur 5 Anlagda eller hydrologiskt restaurerade våtmarker (Källa: Sveriges miljömål)

⁷¹ Länsstyrelsen i Jönköpings län (2020). *Åtgärdsplan 2019-2023 Regional åtgärdsplan för kalkningsverksamheten*. Rapportnummer 2020:01
<https://www.lansstyrelsen.se/jonkoping/tjanster/publikationer/2020/202001-atgardsplan-2019-2023-regional-atgardsplan-for-kalkningsverksamheten.html>

igen i snabb takt. Flera våtmarkstyper väntas också påverkas negativt av klimatförändringar och etablering av främmande arter.

Torvbildande våtmarker spelar en viktig roll för klimatet eftersom de kan binda kol. De innehåller till exempel dubbelt så mycket kol som världens skogar. Att återvåta våtmarker som har dränerats är en relativt enkel åtgärd som gynnar klimatet. Vid dränering av en våtmark med kolrik torv sker en oxidation av kolet, med stora koldioxidutsläpp som följd. Även lustgas, som är en mycket stark växthusgas, kan släppas ut om torvmarken är näringsrik.

Globalt läcker dränerade torvmarker ut två miljarder ton koldioxidekvivalenter till atmosfären varje år. I Sverige rapporteras ett årligt utsläpp på 11,6 miljoner ton koldioxidekvivalenter från dränerad torvmark. Detta överstiger de årliga utsläppen från personbilstrafiken och motsvarar 25 procent av de totala territoriella utsläppen i Sverige⁷².

⁷² Naturvårdsverket (2022). *Våtmarker och klimat*.
<https://www.naturvardsverket.se/amnesomraden/vatmark/vatmarker-och-klimat/>

Klimatanpassning behövs och våra utsläpp måste minska

Klimatkrisen orsakad av utsläpp av koldioxid och andra växthusgaser är en av vår tids största utmaningar som får effekter såväl globalt som lokalt. Som det konstateras i mål 13 i Agenda 2030 behöver vi vidta omedelbara åtgärder för att bekämpa klimatförändringarna och dess konsekvenser. Arbete behöver ske parallellt med att minska utsläppen och att anpassa samhällen till ett förändrat klimat. Kraftfulla insatser behövs på flera områden.

Våra samhällen och vår försörjning av skog, livsmedel samt dricksvatten måste anpassas till ett förändrat klimat så att olyckor och stora samhällskostnader kan förebyggas. Anpassningsåtgärder behöver prioriteras både för att skydda människors hälsa och för att skapa ett mer motståndskraftigt samhälle. Som det konstateras i delmål 13.2 i Agenda 2030 behöver klimatåtgärder integreras i politik, strategier och planering.

Utsläppen minskar men det går för långsamt

I Jönköpings län minskar de territoriella utsläppen av växthusgaser, det vill säga utsläppen som uppstår inom länets gränser. Men minskningstakten behöver öka och det återstår mycket innan vi är i linje med internationella, nationella och regionala klimatmål. I delmål 13.2 i Agenda 2030 konstateras att klimatåtgärder behöver integreras i politik, strategier och planering.

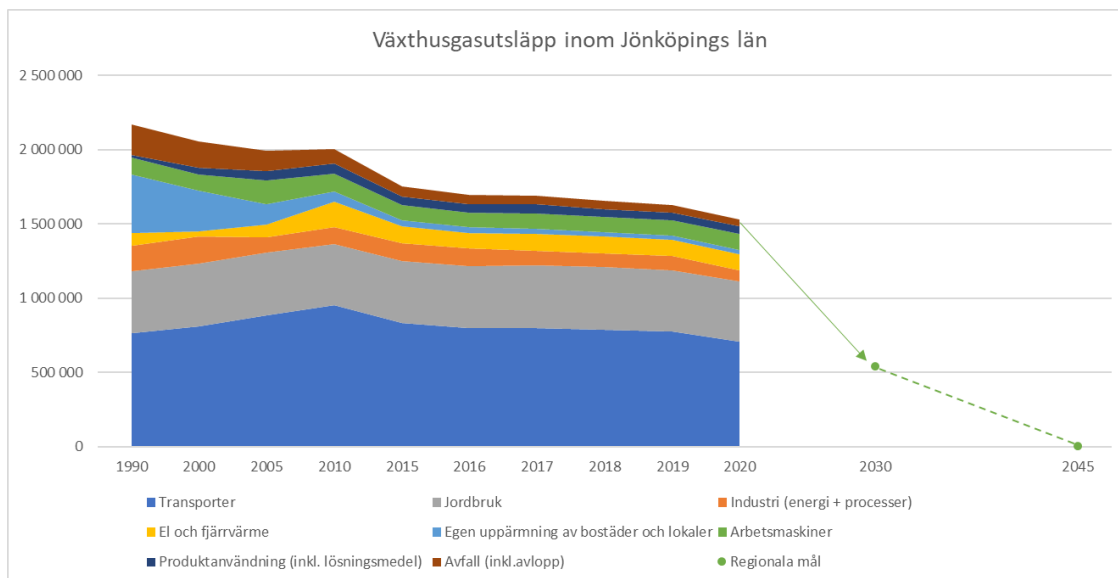
Under perioden 1990–2020 har de territoriella klimatpåverkande utsläppen i länet minskat med ungefär 30 procent och uppgick 2020 till 1,5 miljoner ton. Enligt målen i länets klimat- och energistrategi ska dessa utsläpp minska med 75 procent mellan 1990 och 2030 vilket innebär att takten måste öka.

De totala utsläppen skiljer sig åt mellan kommunerna. Dels beror det på antalet invånare, dels på vilka verksamheter/industrier och vilken infrastruktur som är placerade i respektive kommun.

Ett sätt att jämföra hur Jönköpings län ligger till i förhållande till andra är att titta på utsläppen per invånare. De genomsnittliga territoriella utsläppen i länet är 4,14 CO₂-ekvivalenter/invånare jämfört med snittet i Sverige som ligger på 4,46 CO₂-ekvivalenter/invånare.

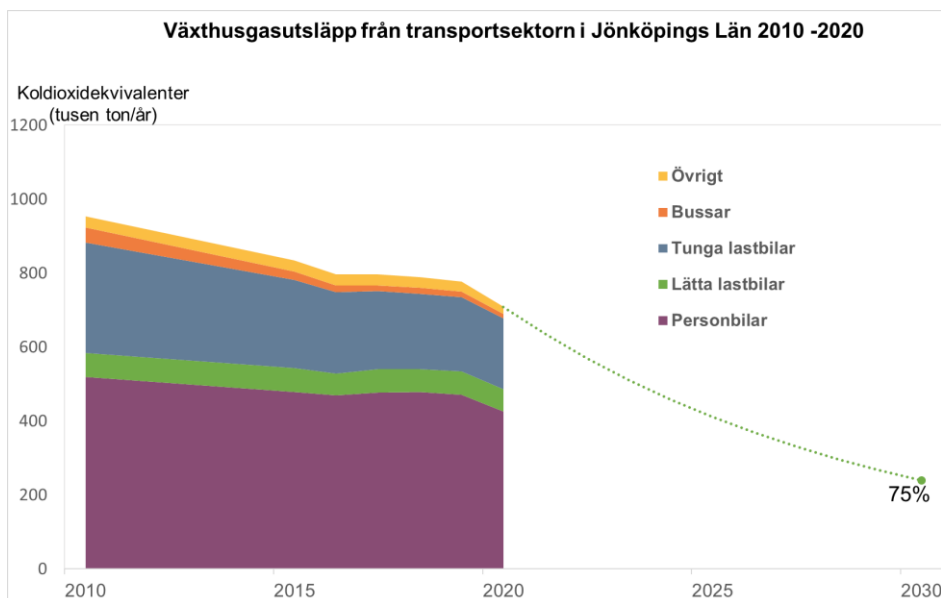
Transportsektorn orsakar mest utsläpp

Största delen av länets utsläpp av växthusgaser kommer från transporter (se diagram nedan). Därefter kommer utsläpp från jordbruket, vilket är en skillnad jämfört med genomsnittet i Sverige. Det beror på att länet har en större lantbrukssektor och en mindre andel tung industri än landet i genomsnitt.

Figur 6 Växthusgasutsläpp inom Jönköpings län (Sammanställning gjord av Länsstyrelsen i Jönköpings län)

De största utsläppen inom länets transportsektor kommer från personbilar (se diagram nedan). Genomsnittlig körsträcka med personbil räknat i mil/invånare är högre än i landet som helhet.

Figur 7 Växthusgasutsläpp från transportsektorn i Jönköpings län 2010-2020 (sammanställning gjord av Länsstyrelsen i Jönköpings län)

En stor utmaning för Jönköpings län är att biltrafiken är dominerande och att infrastruktur för bil prioriteras högre än infrastruktur för gång, cykel och kollektivtrafik.

Förutom utsläpp av växthusgaser orsakar biltrafiken luftföroreningar och buller som kan vara skadligt för människors hälsa samt tar mycket yta i anspråk vilket i sig är ett hinder för att skapa hållbara städer och samhällen. Delmål 11.6 i Agenda 2030 handlar om att minska

städers negativa miljöpåverkan och delmål 13.2 handlar om att integrera klimatåtgärder i politik, strategier och planering.

För att utsläppen från transportsektorn ska kunna minska behöver transporterna effektiviseras eller ersättas och en förflyttning till mer energieffektiva färdmedel med möjlighet att köra på förnybara drivmedel krävs. Fler tankstationer för biogas och utökad laddinfrastruktur för elfordon är en nödvändighet för att kunna minska transportutsläppen. Samtidigt behövs också planering för ett hållbart transportsystem. På flera platser pågår utbyggnad av cykelvägar, införande av elbusslinjer samt utbyggnad av elladdinfrastruktur vilket är positivt men gång, cykel och kollektivtrafik behöver prioriteras högre. Delmål 11.2 i Agenda 2030 handlar bland annat om att säkra hållbara transportsystem för alla.

Tillgång till förnybara bränslen ökar

Det sker en stor utveckling i etableringen av tankstationer för förnybara drivmedel och elektrifiering, både för persontransporter och godstransporter på väg. Detta relaterar till delmål 9.4 i Agenda 2030 som handlar om att säkerställa hållbar infrastruktur med effektivare resursanvändning och miljövänliga tekniker.

Just nu är det etanol som är det mest etablerade förnybara drivmedlet sett till antal stationer och geografisk spridning i länet. Majoriteten av kommunerna har minst en tankstation för biogas för personbilar. Alla kommuner har publik laddinfrastruktur för elbilar, men det finns stora skillnader mellan kommuner och inom kommuner, likaså mellan tätort och landsbygd.

Jämför man antal publika laddstationer för elbilar i relation till antal invånare per kommun ligger majoriteten av länets kommuner under rikssnittet, de enda undantagen är Aneby och Värnamo som är över snittet.⁷³

För tunga transporter sker utvecklingen av tankstationer främst längst med större vägstråk, godsstråk och stora logistikområden/terminaler. Där etableras tankstationer för flytande biogas, vätgas och laddstationer för lastbilar.

Svårt att följa upp konsumtionsbaserade utsläpp

Utöver de utsläpp som sker inom länets geografiska område orsakar också alla som bor och arbetar i Jönköpings län konsumtionsbaserade utsläpp av växthusgaser. För att få en helhetsbild över klimatpåverkan behöver hänsyn tas även till konsumtionsbaserade utsläpp, alltså utsläpp som svensk konsumtion orsakar i Sverige och andra länder⁷⁴. Det kan bland annat handla om varor vi köper och resor vi gör till andra länder.

⁷³ Databasen Nobil via Power Circles statistikfjänst ELIS, SCB: Befolkningsstatistik (2022).

⁷⁴ Naturvårdsverket (2022). *Tre sätt att beräkna klimatpåverkande utsläpp*.
<https://www.naturvardsverket.se/amnesomraden/klimatomstallningen/sveriges-klimatarbete/tre-satt-att-berakna-klimatpa-verkande-utslapp/>

Trots att konsumtionen har ökat under lång tid visar uppföljning på nationell nivå att utsläppen av växthusgaser från svensk konsumtion minskar. Det är dock svårt att hitta lämpliga indikatorer för att mäta konsumtion på regional och lokal nivå.

Materialkonsumtionen, mätt som mängden material som utvinns eller importeras för användning i Sverige, har ökat både i absoluta värden och per capita fram till 2019. År 2020 minskade dock den inhemska materialkonsumtionen med tre procent jämfört med 2019, främst genom minskad import. Materialintensiteten, det vill säga kvoten mellan materialkonsumtion och BNP, visar en något ökande trend sedan 2017.

Mängden avfall minskar

Trots att det är en utmaning att följa upp konsumtionsbaserade utsläpp på regional och lokal nivå finns det några indikatorer som kan användas för att få en indikation på hur mycket varor som konsumeras. Exempelvis går det att följa mängden avfall. I delmål 12.5 i Agenda 2030 konstateras att mängden avfall behöver minska bland annat genom att förebygga, minska, återanvända och återvinna avfall.

Mängden insamlat kommunalt avfall minskar för varje år med cirka fem kilo per invånare. Det är en positiv trend och vi ligger under medel jämfört med alla regioner. Bland kommunerna i länet är det relativt stor skillnad även om de flesta ligger runt medelvärdet 460 kilo per invånare.

Andelen avfall som samlas in för återvinning har ökat. Det är en positiv trend och fastighetsnära insamling har bidragit till resultatet. Under 2021 samlades 39 procent av avfallet in för materialåtervinning inklusive biologisk behandling.⁷⁵

Mängden matavfall från livsmedelsindustrin och hushåll minskar, men det gör det inte i andra delar av livsmedelskedjan, som till exempel för livsmedelsbutiker och restauranger.

Mängden genererat farligt avfall visar ingen minskande trend, och andelen slutbehandlat avfall som materialåtervinns är oförändrad. Ökad konsumtion av till exempel varor, kläder och kemiska produkter, leder till en ökad kemikalie- och varuproduktion samt en ökad mängd avfall och därmed ökad spridning av farliga ämnen.

Omställning till mer hållbar konsumtion och produktion behövs

Omställning till en hållbar konsumtion och produktion av varor är en nödvändighet för att minska vår negativa påverkan på klimat, miljö och människors hälsa. Det är det som mål 12 och delmål 12.1 i Agenda 2030 handlar om. Hållbara konsumtionsmönster innebär även att minska vår konsumtion som ökat de senaste 20 åren. Det är också centralt att förbättra medvetenheten kring konsumtionens miljöpåverkan, vilket relaterar till delmål 12.8 och 13.3.

⁷⁵ Kolada (2022). Jämföraren. <https://kolada.se/>

Hållbar konsumtion innebär inte bara miljöfördelar utan även sociala och ekonomiska fördelar såsom ökad konkurrenskraft, tillväxt på såväl den lokala som globala marknaden, ökad sysselsättning, förbättrad hälsa och minskad fattigdom.

I användningen av produkter är det viktigt att sträva efter cirkulära produktkedjor genom att till exempel förlänga livslängden, möjliggöra reparation eller uppgradering av befintliga produkter samt dela på och återanvända produkter i större utsträckning. Ett tillvägagångssätt är att köpa eller hyra tjänster istället för egna produkter. På det sättet kan samma produkt användas av olika verksamheter vid olika tidpunkter.

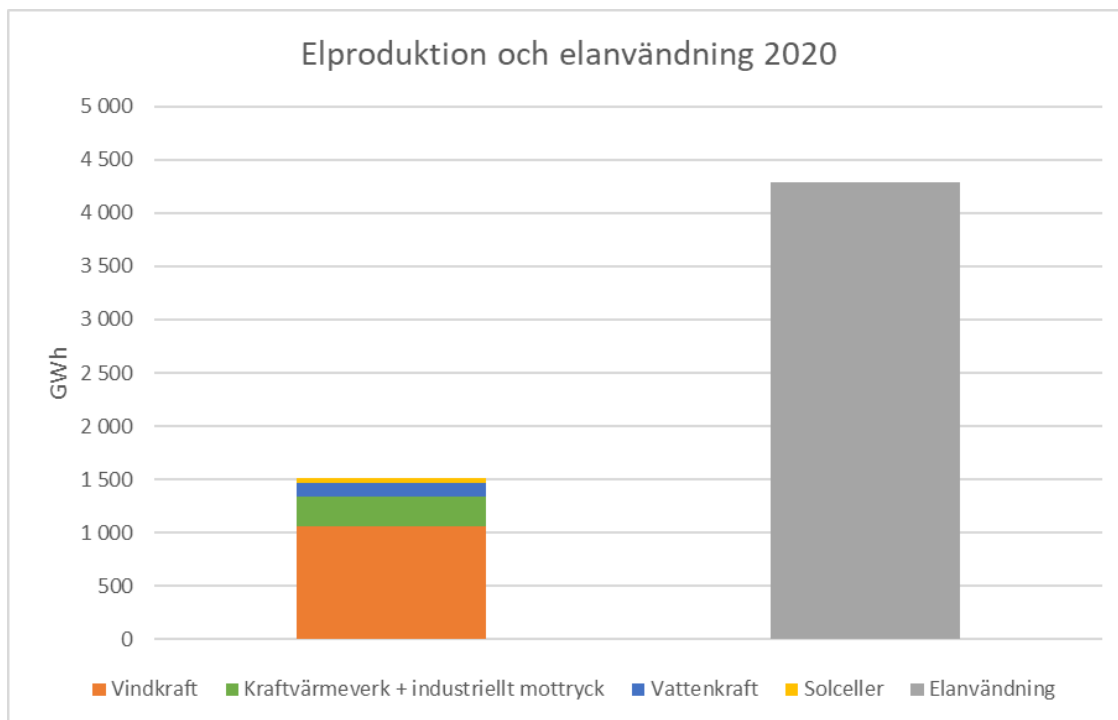
Vid tillverkning av produkter måste uttag av naturresurser begränsas och man måste undvika att använda ämnen som kan vara skadliga för människors hälsa och miljön. Såväl kemiska produkter som avfall måste hanteras på ett ansvarsfullt sätt. Detta handlar delmål 12.2 och 12.4 i Agenda 2030 om.

Det används mer energi än vad länet producerar

Jönköpings län, liksom landet i helhet, behöver öka andelen förnybar energi och samtidigt sträva efter att minska energianvändningen och arbeta med energieffektiviseringar. Det är också det som delmål 7.2 och 7.3 i Agenda 2030 handlar om. Jönköpings län har som vision att länet ska bidra med ett överskott till andra län och länder.

Ett sätt att mäta energianvändning är slutanvändning av energi totalt inom det geografiska området i MWh/invånare. Siffran för länet är 34 MWh/invånare medan medelvärdet i Sverige är 38 MWh/invånare.

I Jönköpings län finns det inte särskilt mycket el- och värmeproduktion. Den värmeproduktion som finns kommer till största delen från kraftvärme. Elproduktionen i länet kommer främst från vindkraft. Elanvändningen i länet är betydligt högre än vad som produceras i länet.

Figur 8 Elproduktion och elanvändning i Jönköpings län 2020 (Källa: Kommunal- och regional energistatistik (KRE), [SCB/EM](#) samt bearbetning av Länsstyrelsen i Jönköpings län)

Redan nu märks negativa effekter av klimatförändringar

Vi ser redan nu negativa effekter till följd av klimatförändringar på såväl internationell som lokal nivå. Det blir torrare, varmare och blötare. Det är viktigt att vi i länet arbetar för att stärka motståndskraften mot och förmågan till anpassning till klimatrelaterade risker. Det är det som delmål 11.b och 13.1 i Agenda 2030 handlar om. Flera kommuner i länet har de senaste åren upplevt stora utmaningar till följd av bland annat värmeböljor, torka, skyfall, översvämningar och låga grundvattennivåer.

Utifrån de klimatscenarion för ett förändrat klimat som prognosticeras för länet har platser med förhöjd risk att drabbas av skyfall, översvämningar och skred pekats ut. Det finns ett flertal förorenade områden som omfattas av denna förhöjda risk. Högre temperaturer kan även medföra att rörligheten hos föroreningar i mark ökar. Uppdaterade underlag och kartläggningar behövs för att ha kunskap upp vilka förorenade områden som berörs. Även framkomsten av invasiva arter förväntas öka med klimatförändringarna och behöver motverkas. Delmål 15.5 i Agenda 2030 poängterar vikten av att vidta omedelbara och betydande åtgärder för att hejda förlusten av biologisk mångfald. Delmål 15.8 handlar om att förhindra införsel av invasiva främmande arter och minska deras påverkan på ekosystem.

Utmaningarna ser olika ut från kommun till kommun. För vissa kommuner förväntas de största utmaningarna vara översvämningar, medan det för andra är skred eller vattenbrist.

Det finns i dagsläget två tätorter som är utpekade som översvämningskänsliga av Myndigheten för samhällsskydd och beredskap (MSB), Värnamo och Jönköping.⁷⁶

Nationella expertrådet för klimatanpassning som har till uppgift att utvärdera arbetet med klimatanpassning i Sverige och ge förslag på fortsatt arbete framhöll i sin första rapport till regeringen i februari 2022 att klimatanpassning är nödvändig inom alla samhällsområden. Klimatförändringar innebär betydande risker för civil säkerhet. Klimatanpassning är därför en säkerhetsfråga, med bäring på bland annat finansiella system och civilförsvaret. Fysisk säkerhet och markanvändning, vattensäkerhet och livsmedelsäkerhet är tre betydande risker som framhålls. För att möjliggöra synergier och undvika målkonflikter krävs såväl tvärsektorieell integration som samverkan.

⁷⁶ Länsstyrelsen i Jönköpings län (2022). *Förutsättningar för arbetet med förorenade områden*.

<https://www.lansstyrelsen.se/jonkoping/miljo-och-vatten/forenadede-omraden/lanets-arbete-med-forenadede-omraden/forutsattningar-for-arbetet.html>

Bilaga 1. Sveriges utmaningar för måluppfyllelse

I den senaste *Sustainable development report*⁷⁷ redogörs det för hur det går för respektive land med att uppnå målen i Agenda 2030. Det återstår utmaningar för Sverige relaterat till många av målen, vissa i större utsträckning än andra. De nationella utmaningarna finns i stor utsträckning även på regional och lokal nivå. Trots att tre av målen är markerade som uppnådda i denna uppföljning finns det behov av insatser i Jönköpings län för att komma längre även inom dessa områden.

Figur 9 Sveriges måluppfyllelse av målen i Agenda 2030. Källa: Sustainable development report 2022.

⁷⁷ Cambridge University Press (2022). *Sustainability report 2022*. DOI 10.1017/9781009210058. <https://s3.amazonaws.com/sustainabledevelopment.report/2022/2022-sustainable-development-report.pdf>

Bilaga 2. Jönköpings läns utveckling mot målen i Agenda 2030 – utdrag från Kolada

Kolada⁷⁸ är en öppen databas för kommuner och regioner. Databasen innehåller drygt 6000 nyckeltal, det vill säga mått som är lämpade för jämförelser. I verktyget ”Jämföraren” finns nyckeltal kopplade till varje mål i Agenda 2030. Det går där att se resultat för Jönköpings län för respektive nyckeltal. En sammanställning över statistiken för Jönköpings län finns i en separat fil, eftersom denna inte uppfyller krav på tillgänglighet.

⁷⁸ <https://kolada.se/>

Länsstyrelsen
i Jönköpings län